

**GLOBAL
INITIATIVE**

AGAINST TRANSNATIONAL
ORGANIZED CRIME

НОВА СМУТА

Російський кримінальний світ
після вторгнення в Україну

МАРК ҐАЛЕОТТІ

ЛИСТОПАД 2023

**GLOBAL
INITIATIVE**
AGAINST TRANSNATIONAL
ORGANIZED CRIME

ВІД БАЧЕННЯ ДО ДІЇ: ДЕСЯТИЛІТТЯ АНАЛІЗУ, ЗЛАМУ ВКОРІНЕНИХ ПРАКТИК ТА ПРОТИДІЇ

Глобальна ініціатива проти транснаціональної організованої злочинності була заснована 2013 року. Її бачення полягало в мобілізації глобального стратегічного підходу до боротьби з організованою злочинністю шляхом зміцнення політичної прихильності до вирішення цієї проблеми, створення аналітичної бази даних про організовану злочинність, зламу вкорінених практик кримінальних економік і розвитку мереж протидії в постраждалих громадах. Десять років по тому загроза організованої злочинності є більшою, ніж будь-коли раніше, і тому вкрай важливо продовжувати діяти, створюючи скоординовану глобальну відповідь на цей виклик.

НОВА СМУТА

*Російський кримінальний світ
після вторгнення в Україну*

МАРК ГАЛЕОТТІ

ЛИСТОПАД 2023

Цей звіт підготовлено Обсерваторією нелегальних ринків та конфлікту в Україні.

ПРО АВТОРА

Доктор Марк Ґалеотті - виконавчий директор консалтингового центру Mayak Intelligence, експерт з питань російської злочинності, політики та безпеки. Член експертної мережі Глобальної ініціативи проти транснаціональної організованої злочинності, почесний професор Університетського коледжу Лондона, старший науковий співробітник Королівського Об'єднаного інституту оборонних досліджень і старший науковий співробітник-нерезидент Інституту міжнародних відносин у Празі. Серед його останніх книг – «Злодії: Російська супермафія» (2018), «Нам потрібно поговорити про Путіна» (2019) та «Війни Путіна: від Чечні до України» (2022).

© 2023 Global Initiative Against Transnational Organized Crime.
Всі права захищені.

Жодна частина цієї публікації не може бути відтворена або поширена у будь-якій формі та будь-якими засобами без письмового дозволу Глобальної ініціативи (GI-TOC).

Обкладинка: © *Natalia Kolesnikova/AFP via Getty Images*
Картографія: *Liesel Bohdanowicz*

З усіма запитами та пропозиціями звертайтеся до:
The Global Initiative Against Transnational Organized Crime
Avenue de France 23
Geneva, CH-1202
Switzerland

www.globalinitiative.net

ЗМІСТ

Глосарій	iv
Передмова	2
Еволюція злочинного світу	5
«Мафіозна держава»?	8
Перед бурею	9
Злочинність Смутних часів: Прямі і непрямі наслідки війни	12
Заперечення і дезінформація	13
Розірвання стосунків	15
Економічні стимули	16
Відродження корупції	17
Зброя та озброєні	17
Правоохоронна система під тиском	19
Наркотики: Нові маршрути, мінливі ринки	22
Контрабанда в обхід санкцій	26
Контрабанда в інтересах держави	28
Мобілізація кримінальних кіл	30
Нелегальні фінансові потоки	34
Нові баланси та дисбаланси сил	38
Кримінальні гарячі точки	39
Прикордонний бізнес	41
Новий кримінальний світ	42
Росіяни за кордоном	44
У стані занепокоєння	46
Злочинність і «екстремізм»	48
Кремль завдає удар у відповідь	49
Ширші наслідки	50
Пошрамоване суспільство	51
Кримінальна діаспора	53
Націоналізація злочинності	53
Кримінальна реінтеграція	54
«Донбасизація» федерації	55
Примітки	56

ГЛОСАРІЙ

Авторитети	Впливові представники найвищих кіл кримінального світу
«ДНР»	Так звана «Донецька Народна Республіка»
ЄС	Європейський Союз
ФСБ	Федеральна Служба Безпеки Російської Федерації
GI-TOC	Глобальна ініціатива проти транснаціональної організованої злочинності
Генпрокуратура	Офіс генерального прокурора
НФП	Нелегальні фінансові потоки
«ЛНР»	Так звана «Луганська Народна Республіка»
МВС	Міністерство Внутрішніх Справ
СК	Слідчий Комітет
«Воровський світ»	«Світ злочинців» – традиційна російська кримінальна субкультура
«Вори»	«Злочинці» – члени традиційної російської кримінальної спільноти
«Вори в законі»	«Злочинці в законі» – ватажки «Світу злочинців»

Десятки тисяч російських злочинців були залучені до участі у війні в Україні, приваблені перспективою дострокового звільнення.

© Jonas Petrovas/Shutterstock

ПЕРЕДМОВА

Удари безпілотників по місту Львів на тлі воєнного вторгнення Росії в Україну. Війна призвела до трансформації кримінального ландшафту в самій Росії. © Yuriy Dyachyshyn/AFP via Getty Images

19 травня 2019 року на московській вулиці Івана Бабушкіна два «Мерседеси» заблокували броньовану інкасаторську машину, що перевозила рубли для пунктів обміну валюти. Члени банди, яка складалася переважно з чинних і колишніх співробітників служб безпеки, у тому числі – елітних спецпідрозділів Федеральної служби безпеки (ФСБ) «Альфа» і «Вимпел», у військовій формі, розмахуючи пістолетами і стверджуючи, що виконують службові обов'язки, заволоділи грошима і, дізнавшись, що частину суми ще не завантажили, попрямували до банку «Металург», розташованого неподалік. Рівень показаних ними посвідчень натякав на повноваження, яких було достатньо навіть для того, щоб цілих два воєнізовані загони швидкого реагування Національної гвардії Російської Федерації, викликані одним з охоронців банку, що натиснув на тривожну кнопку, вирішили не втручатися і дозволили грабіжникам безперешкодно покинути місце злочину.¹ Вони втекли із заручником – бізнесменом, який організував оборудку, та його грошима – 136,5 мільйонів рублів (на той час це становило понад 2 мільйони доларів США). Попри свій професійний досвід, усі злочинці були згодом затримані і 2022 року засуджені Московським гарнізонним військовим судом до позбавлення волі строком до 10 років.²

З цілої низки причин ця справа викликала справжню бурю в російських правоохоронних колах. Звісно, було дуже незручно, особливо коли з'ясувалося, що ватажок банди – онук генерала органів безпеки.³ Водночас, інцидент свідчив про відродження того, що здебільшого вважалося характерною рисою 1990-х років, коли держава і нація перебували в кризі після розпаду СРСР, а саме – активності так званих «перевертнів у погонах», яких також іноді називають «перевертнями в мундирах». Цей термін використовувався для позначення банд, що склалися з чинних і колишніх співробітників міліції та інших органів безпеки, які були готові не тільки у протизаконний спосіб сприяти скоєнню злочинів іншими, і навіть використовувати своє службове становище для вимагання грошей, але й особисто здійснювати відверто насильницьку організовану злочинну діяльність.⁴ Для багатьох, у тому числі чинних офіцерів, це стало ознакою того, що після років покращення ситуація знову почала погіршуватися. «Якщо не вжити заходів, щоб змінити тенденцію», – писав під час арештів один полковник з Академії Міністерства внутрішніх справ (МВС), – «ми матимемо справу з новою Смутою, як у 90-ті роки. І це буде сильний удар».⁵

Президента Росії Володимира Путіна можна порівняти з царем XVI століття Іваном IV Грозним, чиє дедалі безладніше правління призвело до втягування Московії у витратні та програшні війни.

© Ramil Sitdikov/POOL/AFP via Getty Images

Вторгнення в Україну в лютому 2022 року і подальше запровадження санкцій, економічних обмежень і політичних утисків, схоже, завдало саме такого удару. Володимир Путін полюбляє проводити паралелі з історичними постатями, але із цілком зрозумілих причин він ще досі не порівнював себе із царем шістнадцятого століття Іваном IV, відомим як Іван Грозний.⁶ Тим не менш, така аналогія показова.⁷ У молоді роки Іван був реформатором і державотворцем, але його дедалі більш нестабільне правління призвело до недбалого ставлення до управління державою і втягування Московії у витратні та програшні війни. Його смерть 1584 року за відсутності законного спадкоємця поклала початок Смутному часу, або Смуті – періоду династичної, політичної, соціальної та військової кризи. Війна в Україні, спричинені нею людські та економічні втрати, а також політичне послаблення режиму, який відчуває зростаючий тиск, трансформують нелегальні ринки і організовану злочинність в Росії, створюючи потенційно дестабілізуючий вплив на ситуацію.

Анексія Криму 2014 року та подальший неоголошений конфлікт на південному сході України на Донбасі вже почали змінювати російський злочинний світ. Тим не менш, зв'язки між російськими та українськими кримінальними угрупованнями залишалися міцними, а правоохоронні органи досягли певних успіхів у контролі над досі потужним внутрішнім злочинним світом. Однак вторгнення 2022 року призвело до кардинальних змін. Майже повний розкол між українським та російським криміналітетом мав значний негативний вплив на основні нелегальні мережі, не в останню чергу через їхню домінуючу роль у транснаціональних наркопотоках. З іншого боку, нові можливості контрабанди санкційних предметів розкоші для заможних осіб і критично важливих компонентів для оборонно-промислового комплексу збагатили і посилили інші угруповання, особливо ті, які здатні використовувати і контролювати маршрути через Білорусь, Вірменію і Центральну Азію. Все це тисне на статус-кво злочинного світу – і на здатність держави його контролювати – і навіть змінює відносини між російськими мережами та їхніми партнерами і підконтрольними структурами за кордоном.

Навряд чи війна закінчиться вже найближчим часом, і навіть коли це станеться, певна форма санкцій або контролю над торгівлею та інвестиціями майже напевно залишиться чинною. Тим часом, Кремлю буде важко інтегрувати велику кількість психологічно травмованих, збіднілих і розчарованих ветеранів, багато з яких, як і їхні попередники часів радянської війни в Афганістані (1979–1988), ризикують влитися до лав організованої і неорганізованої злочинності. Фактично, навіть держава, приречена на статус вигнанця, яка шукає альтернативні шляхи самозабезпечення та здійснення міжнародної діяльності, може перетворити свої наявні несистемні стосунки зі злочинним світом на щось набагато цілісніше та структуроване, створюючи нові небезпеки для своїх сусідів та світового порядку в цілому. Ставки навряд чи можуть бути вищі.

ЕВОЛЮЦІЯ ЗЛОЧИННОГО СВІТУ

Російська команда спецназу «Вимпел» під час антитерористичних навчань 1994 року. Війна в Україні призвела до відродження «перевертнів у погонах» – характерних для дев'яностих банд, сформованих з поліцейських і силовиків, готових до скоєння насильницьких злочинів. © Vladimir Velengurin/AFP via Getty Images

Ми зараз стоїмо перед можливістю третього Смутного часу, який, цілком очевидно, вже почався із заколотом Пригожина. І які плоди пожне цей смутний час, ми не знаємо. Але ясно, що вони будуть більші, ніж під час громадянської війни столітньої давнини.

ІСТОРИК АНДРІЙ ЗУБОВ, 2023⁸

Чи справді наближається нова кримінальна Смута? У Росії спостерігається парадоксальна ситуація. Офіційний рівень злочинності в останні роки знижується. 2021 року він упав на 1,2%, 2022 року - ще на 1,9%, а протягом перших шести місяців 2023 року - на 1%.⁹ Фактично, 2022 року зменшилася передусім кількість таких тяжких злочинів, як злочини проти особи (-5,5%) та замах на зґвалтування (-4,2%), хоча це було затьмарено суттєвішим зниженням кількості пограбувань (-10,5%) та кримінального хуліганства (-13%).¹⁰ (Щоправда, у першій половині 2023 року на 27,5% зросла кількість телефонних шахрайств та злочинів в Інтернеті.¹¹) Усе це, здавалося б, є значним зрушенням у порівняно з 2020 роком, коли 50 з 85 російських регіонів і суб'єктів федерації повідомили про зростання злочинності, згідно з даними Генеральної прокуратури Росії, а загальний рівень злочинності зріс на 1,2%.¹²

Певною мірою це відображає реальне поліпшення ситуації і стало результатом впливу цілої низки факторів, найголовнішим з яких є покращення відносин між поліцією і суспільством, що завжди становить передумову для реального і тривалого прогресу. Однак це також можна пояснити зміною визначень злочинів і політичним імперативом продемонструвати прогрес на фронті правопорядку, що призводить до навмисного заниження рівня злочинності шляхом відмови від реєстрації злочинів або їхньої кваліфікації як менш тяжких адміністративних правопорушень. Зрештою, суспільне сприйняття злочинності не знизилося, і хоча це можна списати на запізніле відображення – може знадобитися час, щоб люди помітили зміни – принаймні, неопубліковані опитування МВС свідчать про зростання громадського занепокоєння щонайменше з 2019 року.¹³ Ймовірно, це просто збіг, що період стабільного зростання ВВП закінчився у 2018 році, але, за словами аналітика МВС, який працював із цією статистикою, «саме цього року люди справді почали помічати те, що відбувається навколо». ¹⁴ Таким чином, офіційні дані не можна вважати повністю недостовірними, але вони потребують ретельної перевірки для розуміння реальної ситуації.

Інша частина відповіді полягає в тому, що змінився сам характер злочинності. Попри те, що поліція справді досягла успіхів у боротьбі з неорганізованою злочинністю, у відповідь на економічні наслідки перших західних санкцій, запроваджених 2014 року, та відволікання уваги Кремля, який зосередився на геополітиці, а не на внутрішніх справах, приблизно з 2015 року відбулося певне пожвавлення організованої злочинності. Діяльність організованої злочинності часто було важко виявити поліції, і вона нерідко не потрапляла до статистики (не в останню чергу через постійну проблему корупції), але її відчували в суспільстві, через посилення рекету та зростання низки інших незаконних видів бізнесу. Цей зсув набув особливого значення після повномасштабного вторгнення Путіна в Україну в лютому 2022 року і подальшого запровадження санкцій проти Росії з боку Заходу, закриття транспортних шляхів, заморожування активів і відмови в легальному доступі до широкого спектру товарів і послуг. Усе це змінює російський злочинний світ або, можливо, точніше кажучи, спотворює існуючі рамки до такої міри, що існує ризик їхнього колапсу. Хоч імовірність системної кризи та загальнонаціональної серії бандитських війн, подібних до тих, що мали місце у так звані «лихі дев'яності», є низькою, існує набагато більший потенціал локальних спалахів насильства. Вони не лише кинуть виклик претензіям режиму на роль гаранта порядку, але й матимуть прямий вплив на політичну систему через міцні зв'язки між організованою злочинністю та державою.

«Лихі дев'яності»

Ознакою зростаючого усвідомлення суспільством відродження злочинності є те, що дедалі частіше проводяться паралелі з епохою, відомою як «лихі дев'яності», або «дикі дев'яності». СРСР вже переживав значний підйом злочинності в останні роки свого існування, але після його розпаду наприкінці 1991 року в Росії, як і в багатьох інших пострадянських країнах, криміногенна ситуація різко погіршилася. У часи, коли капіталізм ще залишався по суті неконтрольованим (закон про «спекуляцію» – який, по суті, був законом, що забороняв капіталізм – був формально скасований лише 1993 року), політична система була розколота, а міліція недоотримувала зарплату, була недоукомплектована і перевантажена, це було, мабуть, неминуче. Рівень злочинності зріс на 27% лише за 1992 рік, і протягом більшої частини десятиліття організована злочинність залишалася практично неконтрольованою. Бомби в автомобілях і перестрілки на дорогах були звичним явищем, оскільки банди конкурували за територію і ресурси, а вбивства перетворилися на традиційну бізнес-тактику. Відтоді це десятиліття обернулося спільною травмою, відлуння якої досі помітне в російській культурі, повчальною історією, опорою для особистого авторитету Путіна (адже попри те, що ще до його приходу до влади рівень насильства пішов на спад, він зумів асоціювати своє президентство з поверненням до певного порядку і соціальної стабільності), а також символом нездатності держави контролювати небезпечні тенденції в суспільстві.¹⁵

«Мафіозна держава»?

Межі між кримінальним і «вищим» світом у сучасній Росії – тобто між сферами бізнесу, злочинності та політики – проникні та рухливі, але не є ані невидимими, ані несуттєвими. Зручні журналістські кліше про «мафіозну державу» не здатні відобразити всю складність цієї системи. Організована злочинність не контролює Кремль настільки, щоб Путіна можна було спрощено охарактеризувати як хрещеного батька єдиної, інтегрованої, загальнонаціональної злочинної структури. Тут буде доречніше провести паралель із середньовічним двором, де конкуруючі бояри і барони змагаються за прихильність монарха, а буква закону важить набагато менше, ніж прагматичні домовленості. У цьому контексті держава, безумовно, є панівною силою, здатною встановлювати межі «прийнятної злочинності» і дедалі частіше вдаватися до заохочення певної поведінки та діяльності злочинних організацій, які функціонують на території Росії. Однак її можливості обмежені, вона часто не може примусити дотримуватися законів, і здатна лише укласти угоди: російське слово «договорняк» широко використовується в цьому контексті і якнайкраще відображає стосунки між державою та злочинним світом.

Корупція і співучасть гарантують наявність зв'язків і «понять» на всіх рівнях, від Кремля до місцевих адміністрацій. Як наслідок, тиск на вищі кола має особливо швидкий і сильний вплив на злочинний світ, і навпаки; існує прецедент, коли економічні потрясіння і політична невизначеність спричиняють фундаментальні, часто пов'язані із застосуванням насильства, зміни в російському криміналітеті.

Зокрема, початок і середина 1990-х років були періодом майже постійної нестабільності, з триваючими спробами встановлення правил гри між угрупованнями, які періодично перезавантажувалися під впливом зовнішніх факторів, починаючи з «жовтневого перевороту» 1993 року, коли президент Борис Єльцин силоміць

Зіткнення загону міліції особливого призначення з антиурядовими демонстрантами в Москві 3 жовтня 1993 року під час конституційної кризи в Росії. Початок і середина дев'яностих років були бурхливим періодом в історії цієї країни.

© Yuri Lezunov/AFP via Getty Images

розпустив Верховну Раду Російської Федерації, законодавчий орган, успадкований ним від СРСР (що призвело до чистки лав МВС і політичної боротьби за владу з силовими структурами, які розхитували роботу правоохоронних органів), до катастрофічної за наслідками приватизації державних активів у 1990-х роках (що дозволило фінансово потужним угрупованням придбати стратегічні галузі).¹⁶

Світова фінансова криза 2008-2009 років призвела до втрати понад 1 трильйона доларів США на російському фондовому ринку та падіння курсу рубля на міжнародних ринках. Побічним ефектом кризи стала раціоналізація злочинного світу, внаслідок якої більш вразливі дрібні угруповання були інтегровані у ширші та стійкіші мережі.

Анексія Криму 2014 року з подальшим прихованим конфліктом на Донбасі та запровадженням міжнародних санкцій призвела до низки адаптаційних змін.¹⁷ Деякі з них були інспіровані Кремлем, який створив великі контрабандні схеми для підтримки самопроголошених Донецької та Луганської народних республік («ДНР» і «ЛНР», відповідно); інші були ситуативними проєктами, що мали на меті використати нові, майже позбавлені правового поля регіони для здійснення різноманітної злочинної діяльності.

Перед бурею

Незважаючи на появу нових можливостей з 2014 року разом із анексією Криму, неоголошеним конфліктом на Донбасі та виникненням криміналізованих квазідержав «ДНР» і «ЛНР»,¹⁸ а також запровадженням перших санкцій, організована злочинність, ймовірно, ще досі залишалася значною мірою контрольованою. Поліція та інші правоохоронні органи демонстрували більшу компетентність, ніж у минулому, чому сприяло призначення у 2012 році на посаду міністра внутрішніх справ кадрового співробітника поліції Володимира Колокольцева, який замінив на цій посаді колишнього генерала ФСБ.¹⁹ Як зазначив один європейський поліцейський аташе в Москві, «Колокольцев, по суті, є поліцейським, і, хоч він змушений приймати лінію Кремля, його інстинкти вимагають зосередитися на боротьбі зі злочинністю, замість виконання політичного порядку денного».²⁰ Корупція, яка ще досі була дуже помітною у верхах цієї клептократичної системи, певною мірою долалася на нижчих рівнях. Організована злочинність втрачала свою виразно насильницьку та ізольовану природу і ставала схожою на організовані злочинні угруповання інших розвинених країн, сформовані ринковими можливостями, а не досвідом трудових таборів ГУЛАГу.²¹

Тим часом традиційна субкультура «воровського світу» перебуває в глибокому занепаді, починаючи ще з 80-х років минулого століття. Попри те, що зараз досі існують кримінальні лідери, передусім вихідці з Північного та Південного Кавказу, які послуговуються старим поняттям «вор в законі» («законник» або «злодій в законі»), про суворі вимоги кодексу «воровської честі» наразі радше говорять, ніж справді їх дотримуються. З'являється дедалі більше злочинних лідерів, відомих як «авторитети», які охоче займаються як нелегальним, так і легальним бізнесом і не гребують порушувати останнє табу «воровського світу» – співпраця з представниками держави.

Цей процес прискорився 2019 року із внесенням нової статті до Кримінального кодексу. Стаття 210.1 тлумачить «зайняття найвищої посади в злочинній ієрархії» як окремий злочин із максимальним покаранням у вигляді позбавлення волі на строк до 15 років. Вона була вперше застосована і випробувана 2020 року на уродженці Грузії Шалві Озманові (кримінальне прізвище «Кусо»), чиї характерні татування, зокрема, восьмикутні зірки і «гусарські погони», давно відомі як ознаки «вора в

Конфісковані наркотики перед знищенням у центрі утилізації. Російські та розташовані в Росії кримінальні угруповання контролюють дедалі більшу частку торгівлі латиноамериканським кокаїном і метамфетаміном, який виробляється на внутрішньому ринку. © Reuters/Tatyana Makeyeva

законі», стали частиною доказів обвинувачення, внаслідок чого його було засуджено до 11 років позбавлення волі.²²

Новий світ авторитетів характеризувався не стільки жорстоким і грабіжницьким рекетом, скільки нелегальними ринками та органічною інтеграцією законних і незаконних операцій. Як 2019 року висловився один європейський поліцейський аташе, який на той час перебував у Москві: «Бандити і гангстери досі існують, але вони, як правило, діють на нижчій ланці харчового ланцюга і мають великі шанси бути заарештованими та засудженими. Зараз основні гравці – це бізнесмени, які шукають спокійного, довгострокового прибутку».²³

Популярності набуло розкрадання коштів через державні контракти у партнерстві з корумпованими чиновниками: «За деякими оцінками, вартість корупції у сфері державних закупівель становить 6,6 трильйони рублів, або 93 мільярди доларів США, що еквівалентно приблизно третині федерального бюджету Росії. В середньому, за підрахунками, хабарі коштують компаніям-учасникам торгів 22,5 відсотка від суми державного контракту».²⁴ І ця цифра не зменшувалася. За словами генерального прокурора Ігоря Краснова, збитки, завдані Росії корупцією лише за 2021/22 рік, перевищили 100 мільярдів рублів (1,11 мільярда доларів США), що перевищує річний бюджет, скажімо, Тверської області.²⁵

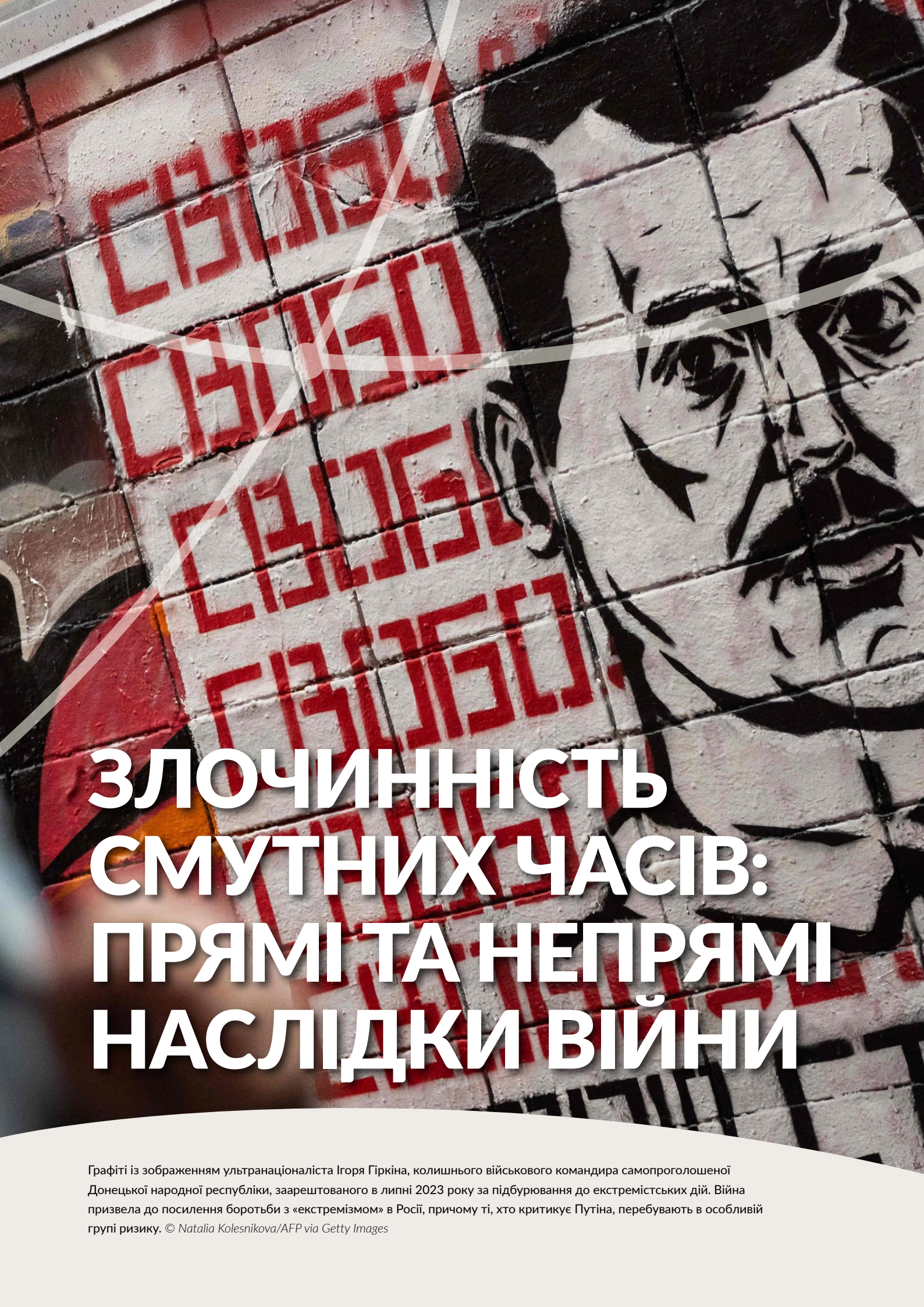
Іншою ключовою сферою стала контрабанда всіх видів нелегальних товарів, часто просто завдяки комбінації відносно слабого прикордонного контролю і добре налагодженим міжнародним зв'язкам, внаслідок чого Росія перетворилася на перевалочний пункт для контрабанди. Незважаючи на те, що за останні роки обсяги афганського героїну, що потрапляє до Європи так званім «північним маршрутом», а не

через Іран, почали зменшуватися, російські і створені в Росії угруповання відігравали помітну роль у цьому бізнесі, причому їхня частка у торгівлі латиноамериканським кокаїном і метамфетаміном вітчизняного виробництва зростала.²⁶ Незаконно ввезені мігранти з Китаю або Південної та Центральної Азії, перевезення нелегально заготовленої деревини або рідкісних диких тварин до Китаю, викрадені автомобілі з Європи або контрафактні товари, що прямують на захід – росіяни із задоволенням займалися усім цим, у великих масштабах і часто з несподіваною ефективністю.

Росіяни також мали репутацію успішних кіберзлочинців. В Національному індексі кіберпотужності Гарвардського центру науки і міжнародних відносин Белфера за 2022 рік Росія посіла третє місце після США і Китаю, але її кіберзлочинці, за словами аналітика Національного агентства з боротьби зі злочинністю Великої Британії, «звикли бити вище своєї вагової категорії в глобальному злочинному світі».²⁷ Разом з тим, скоєні ними електронні злочини вийшли далеко за рамки того, що умовно розуміється як «хакерство». Наприклад, у липні 2023 року ФСБ викрила організовану злочинну групу в Кабардино-Балкарії, яка спеціалізувалася на фальсифікованих електронних абонементів для користування підйомниками на лижних курортах гірської республіки.²⁸

Все це означало, що в обігу перебувала велика грошова маса, і хоч Росія більше не являла собою фінансову «чорну діру» дев'яностих, вона ще й досі була вирішальним джерелом – і, меншою мірою, місцем призначення – злочинних коштів, які потребують відмивання. Це багатство також створило відносно стабільний злочинний світ, в якому, як висловився один колишній російський поліцейський: «Було достатньо грошей, щоб задовольнити всіх».²⁹ Досі існувала певна напруженість і окремі загрози для статус-кво, але головним результатом було те, що грошей цілком вистачало на підкуп незадоволених, а сили – на знищення непідкупних.

Але потім, 24 лютого 2022 року, Путін відправив близько 150 000 військовослужбовців у те, що, очевидно, передбачалося як коротка, обмежена «спеціальна військова операція», призначена для повалення адміністрації президента Володимира Зеленського та встановлення на його місце маріонеткового уряду. Натомість, вона спровокувала наймасштабнішу сухопутну війну в Європі з часів Другої світової і найбільший воєнний конфлікт для пострадянської Росії. Це призвело – і, на момент написання статті, продовжує призводити – до масових людських жертв, поступової делегітимізації режиму В. Путіна, а також до жорстких економічних зрушень, викликаних міжнародними санкціями та зростаючим переходом до економіки воєнного часу. Все це мало значний вплив на російський злочинний світ.

ЗЛОЧИННІСТЬ СМУТНИХ ЧАСІВ: ПРЯМІ ТА НЕПРЯМІ НАСЛІДКИ ВІЙНИ

Графіті із зображенням ультра націоналіста Ігоря Гірка, колишнього військового командира самопроголошеної Донецької народної республіки, заарештованого в липні 2023 року за підбурювання до екстремістських дій. Війна призвела до посилення боротьби з «екстремізмом» в Росії, причому ті, хто критикує Путіна, перебувають в особливій групі ризику. © Natalia Kolesnikova/AFP via Getty Images

Наслідки? Чесно кажучи, я не можу сказати напевно, але якщо згадати приклади з минулого, то «спецоперація» матиме катастрофічні криміногенні наслідки для Росії, однак поки що важко передбачити їхній масштаб.

РОСІЙСЬКИЙ СОЦІОЛОГ, НИНІ У ВИГНАННІ³⁰

Попри всю напруженість і вируючі політичні суперечки, до повномасштабного вторгнення російський і український кримінальний світи залишалися значною мірою об'єднаними у щільно інтегрований кримінальний ринок.³¹ Розрив цього віртуального союзу і порушення численних транскордонних незаконних потоків були лише одним з безпосередніх наслідків війни. І хоч зараз неминуче важко відокремити причини від наслідків, а деякі впливи та зміни можуть бути тимчасовими, цей розділ широко окреслить вплив війни на російський злочинний світ, перш ніж перейти до вивчення змін, до яких вона спричинилася.

Заперечення та дезінформація

Посилення цензури ЗМІ і менша готовність визнавати реальні проблеми вже впливають на нашу здатність точно оцінювати ситуацію, і вже навіть російські дослідники потроху погоджуються, що «зараз немає надійних даних».³² Як вже зазначалося, протягом більшої частини останніх двох десятиліть, з усіма тимчасовими відкатами у минуле, фальстартами та тривожними ідіосинкразіями, Росія, хоч і повільно, але почала було вирішувати свою ендемічну проблему організованої злочинності та ставати більш відкритою і чесною у наданні інформації та обговоренні тенденцій.³³ Однак у дедалі більш авторитарному політичному середовищі, яке склалося після вторгнення, вражає те, як швидко відновилися старі звички, що створює низку проблем під час інтерпретації більш свіжих офіційних даних.

По-перше, новоутворене політичне середовище породило свої власні аномалії в статистиці злочинності через зміни в підході до класифікації та переслідування певних видів злочинів. Наприклад, дані з Ростовської області показують, що за перше півріччя 2022 року випадки «екстремізму» зросли на 28,5%.³⁴ Однак, якщо раніше цим терміном користувалися для опису такої діяльності, як, скажімо, надання інформаційної підтримки терористичним рухам, нові закони, ухвалені після вторгнення, передбачають, що навіть той, хто публічно посиляється на «спеціальну військову операцію» як на «війну», може бути притягнутий до відповідальності за «екстремізм».

Голова Слідчого комітету Росії
Олександр Бастрикін звинуватив
мігрантів і гастарбайтерів
у зростанні організованої
злочинності в Росії.

© Contributor/Getty Images

По-друге, намагання деяких лідерів та інституцій захистити свої позиції в умовах невизначеності певною мірою призвело до пошуку «козлів офірних» та політичних спекуляцій. У спробі залишитися в полі зору громадськості, не коментуючи перебіг війни, Олександр Бастрикін, голова Слідчого комітету (СК), почав зображати мігрантів і тимчасових трудових мігрантів як ключове джерело соціальної напруженості та організованої злочинності. За його словами, 2022 року проти мігрантів було порушено 4 231 кримінальну справу, що на 300% більше, ніж 2021 року, а їхня причетність до тяжких злочинів зросла на 500%.³⁵ Однак статистика МВС свідчить про те, що в першому кварталі 2023 року на іноземців та осіб без громадянства припадає лише 2,2% усіх злочинів, що на 6,3% більше, ніж у попередньому році. Нехай теж немало, проте це далеко не така картина, яку змальовує Бастрикін, особливо з огляду на те, що основний приріст склали нетяжкі злочини. Насправді, згідно з даними Генпрокуратури, на 0,6% громадян Росії, які скоїли злочин, припадає лише 0,2%-0,3% злочинів, скоєних мігрантами.³⁶

Найважливішим є те, що, враховуючи таку кількість поганих новин, які вже неадекватно замовчуються, влада вкрай неохоче відкрито визнає, що Росія знову зіткнулася з проблемою зростання організованої злочинності та посилення напруженості у злочинному світі. Цей сигнал дуже чітко передається з верхівки системи, а також місцевими чиновниками. Наприклад, за словами генерала Романа Пługіна, очільника поліції Санкт-Петербурга, рівень насильницьких злочинів у 2022 році знизився на 15%, а загальний рівень злочинності в місті за цей рік був на 13% нижчим за середній по країні.³⁷ Це видається правдою, але також вводить в оману: якщо говорити конкретно про вбивства, то 2022 року їх скоєно 1 078 порівняно з 881 у 2021 році, тобто вперше з 2016 року відбулося зростання на 22,4%.³⁸ Зокрема, журналістське розслідування видання «Бумага» виявило, що, попри те, що в Санкт-Петербурзі справді спостерігається помітне і стійке зниження рівня злочинності в цілому, більше половини всіх зареєстрованих злочинів пов'язано з наркотиками, кількість злочинів із застосуванням зброї у 2022 році подвоїлася, а розподіл тяжких і нетяжких злочинів непропорційно перекошений у бік перших.³⁹ За словами нещодавно звільненого офіцера поліції Санкт-Петербурці, «Ці показники створюють картину досить

безпечного міста, в якому насправді спостерігається серйозне зростання злочинів, пов'язаних з діяльністю організованих злочинних угруповань».⁴⁰ Це, принаймні, більше схоже на правду, ніж заява поліції Курганської області Уральського федерального округу про те, що за перші шість місяців 2023 року вони розкрили всі випадки вбивств, тяжких тілесних ушкоджень, зґвалтувань, грабежів і хуліганства у своєму регіоні.⁴¹ Більшість спостерігачів за межами Курганської області зустріли цю новину зі скептицизмом, що межує з глузуванням, але вона повністю відображає новий, а точніше, оновлений політичний клімат, в якому дуже важливо виглядати успішним, незалежно від реального стану справ.

Розірвання стосунків

Одним з фундаментальних факторів, який російські джерела зараз здебільшого не бажають визнавати, є те, наскільки тісно були пов'язані злочинні світи України та Росії, тоді як раптовий і вимушений розрив, спричинений війною, не лише має значні економічні наслідки для організованої злочинності, а й кидає виклик існуючому кримінальному устрою. Як зазначено у звіті GI-ТОС «Нові лінії фронту: Організована злочинність в Україні у 2022 році»:

До лютого 2022 року симбіоз російської та української організованої злочинності являв собою найпотужнішу злочинну екосистему в Європі [...]. Російські та українські злочинні угруповання і мережі контролювали прибуткові транснаціональні контрабандні шляхи між Росією і Західною Європою [...]. [Однак] російське вторгнення завдало глибокого шоку цій екосистемі. З початком війни співпраця між російською та українською організованою злочинністю унеможливилася через політичну ситуацію (яка змусила багатьох злочинців припинити співпрацю) та практичну проблему контрабанди через лінію фронту, яка динамічно змінюється і є ареною жорстокого протистояння.⁴²

Зокрема, ціла низка найвпливовіших і найпотужніших російських організованих злочинних угруповань, таких як московське «Солнцевське» (його представників називають «Солнцевські») і санкт-петербурзьке «Тамбовське», були найбільшими бенефіціарами такої транскордонної економічної діяльності. Здебільшого вони не брали безпосередньої участі у нелегальній торгівлі наркотиками, людьми, неоподаткованими або контрафактними товарами, але, як правило, підтримували діяльність дрібніших кримінальних формувань, виступаючи в ролі інвесторів, покровителів або постачальників. Чимало злочинних угруповань, як на території «ЛНР/ДНР», так і на неокупованій території України, були дочірніми або місцевими філіями таких мереж. Інші мали глибокі та давні зв'язки. Наприклад, угруповання «Лужники» (назване так через те, що одним із його лідерів був злодій у законі, відомий як Міша Лужнецький) зазнало серйозного удару в листопаді 2022 року, коли Печерський районний суд Києва дозволив конфіскувати п'ять підприємств енергетичної інфраструктури групи VS Energy, які, як стверджується, контролювалися цією злочинною структурою.⁴³ Після цього було заблоковано передачу прав власності на сім елітних готелів, які також належали VS Energy.⁴⁴ Прокуратура стверджує, що серед низки інших злочинів і з метою підтримки російських претензій на територію України, VS Energy використовувалася для відмивання та легалізації злочинних доходів у Росії. За словами журналіста, який має доступ до матеріалів справи, сюди входили кошти, що належать іншим російським злочинним угрупованням.⁴⁵

Голова Слідчого комітету Росії Олександр Бастрікін звинуватив мігрантів і гастарбайтерів у зростанні організованої злочинності в Росії. © AFP/Stringer via Getty Images

Практично повний розрив кримінальних зв'язків між Росією та Україною (принаймні на даний момент) не тільки змусив перенаправити, а іноді і скоротити ці міжнародні незаконні потоки, але також мав прямий і серйозний вплив на існуючу архітектуру російського криміналітету, послабивши ті мережі, які отримують найбільшу вигоду від впорядкованого статус-кво.

Економічні стимули

Водночас, поєднання різних проявів війни та реакції Заходу на путінське вторгнення не лише спричинило тиск на деякі нелегальні ринки, але й, що важливо зауважити, створило нові та розширило інші. Можливо, ця війна не вигідна для більшості російських злочинців, але важко сперечатися з тим, що не для всіх.

Економіка в цілому перебуває в занепаді. Хоча МВФ прогнозує, що ВВП Росії зросте на 2% у 2023 році, це, по суті, є результатом «кейнсіанства воєнного часу», тобто величезних витрат на армію. Оборонні заводи працюють у три зміни, а потужності подвійного призначення, де це можливо, переводяться з цивільного на військове виробництво. Завдяки цьому країна може певною мірою підтримувати свої військові спроможності, але виключно за рахунок цивільної економіки. У зв'язку з цим рентабельність підприємств перебуває під тиском: 2022 року реальні наявні доходи населення скоротилися на 1%, а роздрібний товарообіг - на 6,7%.⁴⁶

З одного боку, це створило проблеми для злочинних угруповань, залежних від заробітку на споживачах і бізнесі, які відчувають дедалі більшу матеріальну скруту, наприклад, через дрібний рекет і прихований продаж нелегальних товарів. Однак перші ознаки свідчать про компенсаторний зсув у структурі споживання в бік дешевших контрафактних і неоподатковуваних товарів – від сигарет до дизайнерського одягу. Також спостерігається сплеск лихварства та нелегальних азартних ігор, а відчай штовхає споживачів в обійми злочинців.⁴⁷

Відродження корупції

Наскрізною темою цього звіту є те, якою мірою корупція сприяє розквіту злочинності в усіх її проявах. Економічні труднощі, спричинені війною, призвели не лише до загального зростання корупції, у тому числі не в останню чергу серед представників правоохоронних органів, але й до системного послаблення впливу поліції та політичного відкату до минулого.

В ім'я безпеки у воєнний час Росія, як і Україна,⁴⁸ призупинила або скасувала багато ініціатив у сфері прозорості, які допомагали вирішити проблему корупції. Наприклад, у березні 2023 року в Росії набули чинності поправки до закону «Про персональні дані», згідно з якими було припинено загальний доступ до єдиного реєстру служби державної реєстрації прав на нерухоме майно («Росреєстр») і збережено його виключно для офіційних та професійних користувачів.⁴⁹ Росія також відмовилася від участі в конвенції Ради Європи про боротьбу з корупцією, яку вона підписала 1999 року. За словами Олени Панфілової, голови російського відділення Transparency International, «для корупціонерів, які не втекли [з країни], це сигнал, що влада ставиться до корупції з такої позиції: якщо я захочу тебе спіймати – спіймаю, як не захочу – не спіймаю».⁵⁰

Фактично, конфлікт дозволив тим, хто вважав, що антикорупційний режим стає занадто обтяжливим і нав'язливим, спробувати відкотити його назад, що дедалі більше ускладнило завдання точної оцінки загальної кримінальної ситуації. Наприклад, Валентина Матвієнко, впливовий спікер Ради Федерації (верхньої палати парламенту), навіть запропонувала призупинити дію Закону 44-ФЗ про державні закупівлі «на час проведення спеціальної військової операції». Це один з головних інструментів у боротьбі з корупцією, але вона хотіла б, щоб на угоду інтересам оперативності від нього відмовилися, аргументуючи це тим, що «не можна зупиняти всю машину з освоєння федеральних коштів через теоретичні підозри».⁵¹ Враховуючи, що навіть в оборонно-промисловому секторі корупція і розкрадання коштів залишаються широко розповсюдженою практикою, можна стверджувати, що військові потреби вимагають більшого, а не меншого контролю.⁵²

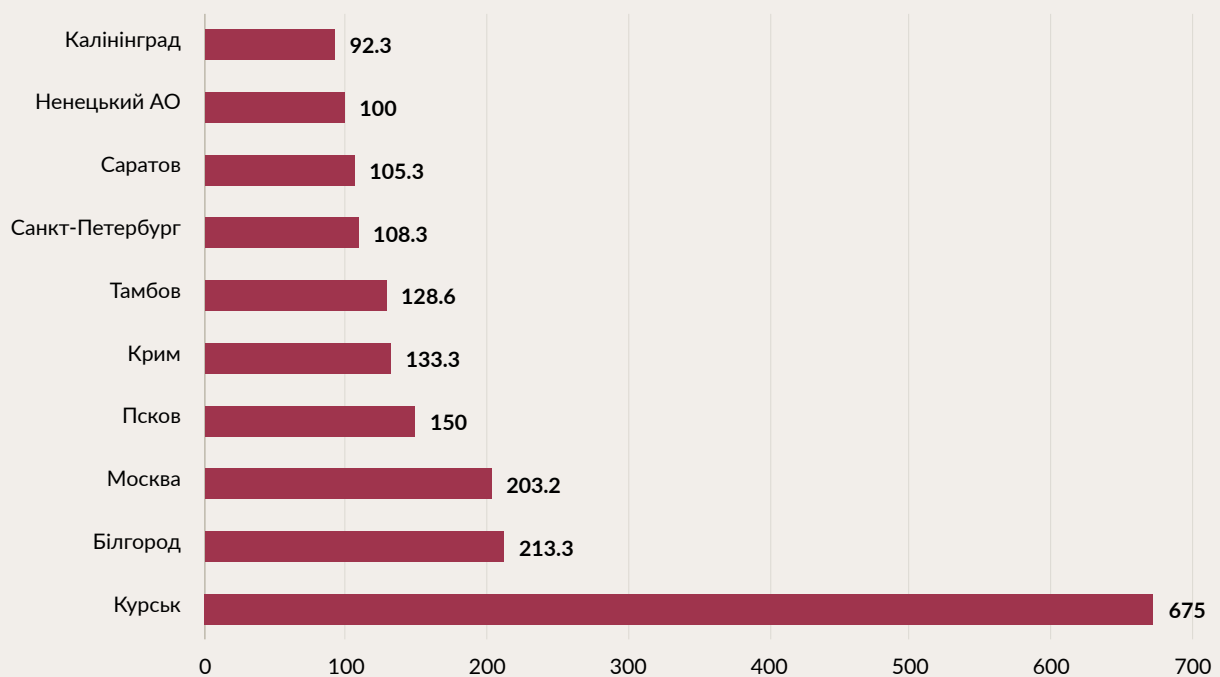
Зброя та озброєні

Члени російських організованих злочинних угруповань були втягнуті у кровопролитну війну в Україні разом з десятками тисяч інших злочинців, завербованих спочатку до лав найманців ПВК «Вагнер», а потім – до загонів «Штурм Z» у складі регулярних збройних сил.⁵³ У деяких випадках це відбувалося через мобілізацію, але частіше – добровільно, чи то з патріотичних міркувань, чи то через перспективу дострокового звільнення з в'язниці. Багато з тих, хто відтоді демобілізувався (32 000 осіб станом на середину червня 2023 року, за даними колишнього керівника ПВК «Вагнер» Євгена Пригожина⁵⁴) повернулися до криміналу, але існує ширша небезпека появи цілого «криміналізованого покоління» колишніх вояків.⁵⁵ Навчені вбивати, звиклі до ієрархії і часто почувуючись викинутими за борт суспільством, яке їх не розуміє, колишні військові особливо вразливі до ризику скотитися в кримінал. Цей ризик стає дедалі більшим, коли війна розглядається як поразка і не має підтримки широких верств населення. Таким був, наприклад, досвід радянської війни в Афганістані 1979-1988 років, про що ми поговоримо трохи згодом.

Імпровізований меморіал у Москві, присвячений вшануванню пам'яті покійного керівника приватної військової компанії «Вагнер» Євгена Пригожина. Багато з тих, хто воював і загинув у війні під прапорами «Вагнера», були відомими постатями в російській організованій злочинності. © Natalia Kolesnikova/AFP via Getty Images

Злочинці чи ні, але коли військові повертаються додому, вони часто привозять із собою зброю. Незаконний потік зброї із зони конфлікту, який був проблемою ще до вторгнення,⁵⁶ схоже, збільшився, особливо після того, як і найманці, і мобілізовані резервісти були звільнені зі служби. Окремі свідчення, в тому числі коментарі колишніх вояків у соціальних мережах, вказують на систему, в якій видана урядом зброя відносно добре інвентаризована і підлягає поверненню, тоді як бойові трофеї можна порівняно легко провезти додому. Велика і, ймовірно, більша частина цієї зброї продається на вже насиченому чорному ринку, і легкість, з якою її можна придбати, вочевидь, є одним із чинників постійного зростання кількості злочинів із застосуванням вогнепальної зброї, яка, за даними МВС, збільшилася приблизно на 30% упродовж 2022 року. Тут варто було б зазначити, що два регіони з найбільш різким зростанням – Курська (+675%) і Білгородська (+213,3%) області – межують з Україною. У Криму також зафіксовано різке зростання на +133,3%.⁵⁷ Навіть, враховуючи той факт, що деякі дані про рівень злочинності можуть піддаватися маніпуляціям, звичне заниження кількості злочинів або перекваліфікацію їх у менш тяжкі адміністративні правопорушення набагато складніше здійснити і виправдати у випадку зі злочинами із застосуванням зброї, і тому більшість незалежних спостерігачів вважає ці цифри цілком достовірними.

МАЛЮНОК 1 10 регіонів з найбільшим зростанням злочинів із застосуванням зброї (показане у відсотках), 2022.

ДЖЕРЕЛО: щорічні звіти МВС

Правоохоронна система під тиском

Усі ці фактори також призводять до зростання напруженості у кримінальному світі, оскільки суперництво між злочинними угрупованнями та криміналізованими бізнесовими і політичними блоками посилюється через скорочення ресурсів – від володіння легальним бізнесом до контролю над територією, яку можна «обкласти даниною» за допомогою рекету. Крім того, це відбувається в той час, коли правоохоронні органи перебувають під посиленним тиском. Незважаючи на те, що Росія має потужний правоохоронний апарат (див. вставку: «Російські силовіки»), давні проблеми корупції, бюрократизму, політизації, інституційного суперництва і дефіциту ресурсів, які в багатьох випадках почали вирішуватися, знову виходять на передній план.

Російські силовіки

Поліцейська діяльність і значна частина слідчої роботи покладається на поліцію, яка підпорядковується МВС та його місцевим і республіканським управлінням. Розслідування серйозних злочинів, як правило, покладається на Другу службу ФСБ, яка називається Службою захисту конституційного ладу і боротьби з тероризмом (СЗКСБТ), або на Четверту службу - Службу економічної безпеки (СЕБ). Як альтернатива, вони також знаходяться у сфері компетенції Генпрокуратури або Слідчого комітету. Національна гвардія (Росгвардія) не є слідчим органом, і, по суті, являє собою добре озброєну воєнізовану структуру з охорони громадського порядку, яка у тому числі може проводити арешти та надавати збройну підтримку для деяких поліцейських операцій.

Операції правоохоронних органів стикаються з перешкодами через цілу низку причин. Використання воєнізованої Національної гвардії у бойових діях⁵⁸ (і значні втрати, яких вона зазнала) призвели до того, що вона стала менш спроможною надавати підтримку, якої потребує поліція. В інших випадках особовий склад МВС призивався в рамках мобілізаційних кампаній, а ресурси відволікалися від виконання суто поліцейських функцій на переслідування критиків війни або осіб, причетних до саботажу. Наприклад, під час хвилі мобілізації у вересні-жовтні 2022 року поліцейські були змушені розносити повістки, розшукувати ухлянтів, а масові протести проти дій поліції призвели до 2 377 затримань протягом першого тижня.⁵⁹ Попри те, що 1 січня 2023 року Путін підписав указ про збільшення штатної чисельності МВС до понад 922 000 осіб, а потім ще на 12 000 та 4 000 у, відповідно, 2024 і 2025 роках, міністр Колокольцев у серпні визнав, що існує «критична» нестача кадрів, не в останню чергу через те, що «за [попередній] місяць з органів внутрішніх справ звільнилося 5 000 співробітників».⁶⁰ Частково цей дефіцит зумовлений неконкурентоспроможними зарплатами (особливо порівняно з військовими), але він також є результатом нових суспільних настроїв, які критично ставляться до діяльності поліції через її використання для розгону протестів і примусу до мобілізації. Це зростаюче почуття національного

Співробітники силових відомств збираються на Соборній площі в Москві перед зверненням Путіна до представників силових структур. Війна призвела до відродження корупції в правоохоронних органах, що значною мірою зумовлено економічними труднощами. © Sergei Guneyev/Sputnik/AFP via Getty Images

розчарування також підриває багаторічні зусилля, спрямовані на відновлення довіри між поліцією та широкою громадськістю.

Особливою проблемою є вищезгадане відродження корупції в правоохоронних органах, яке значною мірою пояснюється економічними труднощами. Незважаючи на те, що з жовтня 2023 року працівникам поліції підвищили зарплату на 10,5%, їхні загальні сімейні доходи є вкрай нестабільними, тим більше, що інфляція, яка короткочасно зросла до понад 17% у 2022 році, загрожує не лише перевищити цільовий показник Центрального банку в 4% у 2023 році, але й залишитися вище рівня підвищення заробітної плати.⁶¹ Крім того, більшість сімей поліцейських мають подвійний дохід, тому будь-яке підвищення заробітної плати для поліцейського, як правило, нівелюється зменшенням рівня доходу його дружини або чоловіка. Як наслідок, поліція не тільки знову стала охочіше брати або вимагати хабарі, але й згадані вище «перевертні в погонах» або «перевертні в мундирах» почали траплятися дедалі частіше.⁶² Як зазначено в одному журналістському розслідуванні:

Злочинці навчилися не лише шукати спільників серед правоохоронців, перетворюючи їх на «перевертнів у погонах», а й впроваджувати своїх людей у владні структури. До них приєдналися чиновники, які, користуючись службовим становищем, досконало знали, як заробляти на відмиванні бюджетних коштів, давати та брати хабарі, проводити тендери у власних інтересах.⁶³

Наявність співробітників правоохоронних органів у складі організованих злочинних угруповань (мова не просто про залучення окремих поліцейських або їх підкуп), була доволі поширеним явищем у 1990-х та на початку 2000-х років, але з того часу ця тенденція суттєво зменшилася. До кінця першого десятиліття 2000-х років статус поліцейського значно підвищився, а покращення умов праці та посилення перевірки нових співробітників сприяли підвищенню рівня професіоналізму.⁶⁴ За словами одного європейського поліцейського аташе у Москві, «не дивлячись на те, що досі існували окремі групи, які використовували своє службове становище, щоб вимагати хабарі та надавати послуги іншим злочинцям, ближче до 2010 року відверто насильницькі банди, складені з представників правоохоронних органів стали рідкістю».⁶⁵ Однак, як було зазначено на початку цього звіту, зараз зростає тенденція до повернення «перевертнів у погонах». Наприклад, у квітні 2023 року Головне слідче управління Північно-Кавказького Слідчого Комітету висунуло звинувачення групі високопоставлених співробітників поліції, підпорядкованих заступнику начальника поліції охорони громадського порядку Ростовської області у тому, що вони діяли в складі організованого злочинного угруповання, використовуючи свої повноваження для вимагання хабарів в особливо великих розмірах.⁶⁶

ПОМЕЩЕНИЕ №9
ХРАНЕНИЯ
НАРКОТИЧЕСКИХ
СРЕДСТВ,
ПСИХОТРОПНЫХ
Веществ И ИХ
ПРЕКУРСОРОВ
КОНФИСКОВАННЫХ
ИЛИ ИЗЪЯТЫХ ИЗ
НЕЗАКОННОГО
ОБОРОТА

НАРКОТИКИ: НОВІ МАРШРУТИ, МІНЛИВІ РИНКИ

Російський правоохоронець стереже конфісковані наркотичні та психотропні речовини. Росія перетворилася на зростаючий ринок синтетичних опіоїдів, при цьому війна сприяла зростанню вживання насамперед амфетамінів.

© Reuters/Tatyana Makeyeva

Якби ми були чесними, то визнали б, що знову маємо зростаючу і серйозну проблему, і що тієї важливої роботи, яка вже зроблена, було недостатньо тоді і, безумовно, недостатньо зараз. Але ми не можемо бути чесними, особливо з огляду на те, що ветерани [війни] створюють абсолютно нову проблему, і про це просто не можна говорити.

РОСІЙСЬКИЙ ВИКЛАДАЧ, АКАДЕМІЯ МВС, 2023 РІК⁶⁷

Закриття основних транскордонних маршрутів нелегальних наркотиків через територію України суттєво вплинуло на міжнародний наркотрафік, який здійснюють російські злочинні угруповання. Як уже згадувалося, афганський героїн, призначений для Європи, повертається на старі маршрути через Близький Схід, зокрема Іран, і навіть Південний Кавказ. Однак, попри посилення прикордонного контролю з боку європейських правоохоронних органів, частина цього героїну, разом з кокаїном та іншими наркотиками, зараз контрабандою переправляється через Білорусь. Частково це є результатом збільшення потоку підсанкційних товарів, про що йтиметься нижче, і що сприяє більшій проникності кордонів і стимулює багатопрофільні «полікримінальні» угруповання максимально використовувати існуючі маршрути в Білорусь також і для вивезення нелегальних товарів з країни.

В Росії також спостерігається зростання імпорту кокаїну з Латинської Америки, як напряму (його ховають у партіях будь-якого товару – від екваторських бананів до замороженого м'яса з Парагваю), так і через Туреччину (а також, через деякі інші треті країни, насамперед, Африки та Близького Сходу), хоча Білорусь також стає важливим транзитним вузлом.⁶⁸ Наприклад, у квітні 2023 року за повідомленням ФСБ у Москві було вилучено 699 кілограмів кокаїну, призначеного, в першу чергу, для європейського ринку. За місяць до цього поліція Санкт-Петербурга перехопила партію фруктів, що містила в собі 200 кілограмів наркотику.⁶⁹

Частково це робиться для задоволення зростаючого внутрішнього попиту на донедавна дуже нішевому ринку, зосередженому у великих містах, таких як Москва, Санкт-Петербург і Єкатеринбург. Першу вітчизняну лабораторію з переробки кокаїну було виявлено лише у 2020 році, а обсяг вилучень у період з 2016 по 2021 рік зріс у шість разів - зі 144 до 872 кілограмів.⁷⁰ Однак, ще більші обсяги йдуть на експорт. Частина товару, призначеного для Європи, перевозиться наземним транспортом, імовірно, у відповідь на успіхи в боротьбі з незаконним трафіком через більш традиційні точки проникнення, такі як порти Антверпена і Роттердама.⁷¹

У Росії спостерігається зростання імпорту кокаїну з Латинської Америки. На фото – порт Санкт-Петербурга, де в березні 2023 року було перехоплено партію фруктів, яка містила 200 кілограмів наркотику. © Eshma/Alamy Stock Photo

Схоже, що Росія, слідом за Білоруссю, Молдовою та Україною, переживає зниження споживання героїну і зростання ринку синтетичних опіоїдів, можливо, через відносно недостатню чистоту героїну, призначеного для внутрішнього споживання, і порівняно низьку ціну на альтернативні опіоїди, такі як «вуличний метадон».⁷² Війна, безумовно, стимулювала зростання вживання синтетичних амфетамінів, таких як мефедрон («сіль» на російському сленгу), не в останню чергу через його широке розповсюдження в таких містах, як Донецьк, де базується чи перебуває у відпустках значна кількість військових. Радіо Вільна Європа/Радіо Свобода вивчило матеріали військового суду в Краснодарі, який, приміром, 2020 року виніс один обвинувальний вирок за зберігання наркотиків; у 2021 і 2022 роках - по три, і три - лише в березні 2023 року.⁷³ Військові повертаються додому зі своїми згубними звичками, а відтак у Краснодарському краї, Московській, Костромській, Курганській, Челябінській, Пермській областях та Адигеї вже зафіксовано сплеск кримінальних справ, пов'язаних із «сольовою» залежністю.⁷⁴ У липні 2023 року на засіданні Державного антинаркотичного комітету Колокольцев визнав, що хоча поставки синтетичних наркотиків з-за кордону скоротилися, вони були з лишком компенсовані внутрішнім виробництвом.⁷⁵ За даними Співки ветеранів Афганістану, після радянської війни в Афганістані «щонайменше 35% її учасників гостро потребували психологічної допомоги», а «станом на листопад 1989 року 372 000 колишніх воїнів-«афганців» тією чи іншою мірою мали алкогольну та наркотичну залежність».⁷⁶ Враховуючи жахливі умови, в яких зараз перебувають військові в Україні, в тому числі, стаючи свідками і учасниками жорстоких актів насильства, цілком ймовірно, що нинішня війна призведе до співставного і стійкого зростання вживання наркотиків з метою самореабілітації.⁷⁷

Попри те, що офіційні показники вживання наркотиків та рівня наркозалежності знижуються, лише за 2020 рік кількість передозувань зросла на 16,1%, що викликає цілком виправданий скептицизм з приводу оптимістичних оцінок уряду.⁷⁸ Загалом, внутрішній попит на наркотики, можливо, дещо зростає (дані поки що не є переконливими), але моделі вживання та постачання значною мірою змінюються, відповідно до нових ринкових умов. Не в останню чергу ринок стає дедалі більш інтегрованим в онлайн-платформи, де зростає частка роздрібних продажів, які здійснюються не через особисті транзакції і навіть не поштою, а через «закладки» або «поштові скриньки», по суті, через самовивіз. Покупці отримують GPS-координати місць схованки, зазвичай у кущах або в темних закутках, через Telegram або подібні соціальні мережі.⁷⁹

Водночас, хоч перехід до онлайн-транзакцій та дистанційної доставки робить роздрібні продажі безпечнішими та економічно ефективнішими, війна поставила під сумнів ступінь легкості, з яким російські організовані злочинні мережі можуть вільно використовувати канали міжнародної торгівлі. З'являються нові можливості, зокрема онлайн-ринки наркотиків, які обслуговують як внутрішніх, так і міжнародних клієнтів: станом на 2023 рік майже половина всього роздрібного продажу наркотиків здійснюється онлайн.⁸⁰ 2022 року правоохоронні органи США та Німеччини заблокували «Гідру», провідну російську платформу для продажу наркотиків у Даркнеті, оборот якої на момент закриття становив понад 1,3 мільярда доларів США.⁸¹ На її місці з'явилося багато нових сайтів, щоправда, переважно низької репутації, з меншою надійністю та гіршим контролем якості, що, можливо, ускладнює життя для наркозалежних. Один з таких наступників, «Соляріс», був примусово поглинений конкурентом «Кракеном» у лютому 2023 року в процесі боротьби за ринок. Тоді ж «Кракен» розмістив своє лого зі щупальцями на одному з рекламних кубів московського бізнес-центру «Москва-Сіті», а інша платформа, «ОМГ», зробила те саме зі своїм лого-типом напередодні Нового року.⁸²

Це має пряий зв'язок з іншими формами організованої злочинності, які дедалі більше покладаються на ці нові ринки у Даркнеті для надання широкого спектру послуг, що виходять за межі наркоторгівлі. Фрагментація провайдерів «темних мереж», а також зменшення можливостей для контрабанди наркотиків на захід через війну сприяли дестабілізації російського злочинного світу. Чимало великих мереж стали повністю залежними від прибутків, які вони отримували або від безпосередньої контрабанди наркотиків до Європи, або від стягнення данини з дрібніших угруповань, які цим займалися; крім того, той факт, що цей бізнес був мультивалютним, означав, що вони могли ефективно використовувати коливання валютних курсів для нівелювання ризиків і максимізації прибутків. Зараз ці мережі, схоже, переживають не найкращі часи, оскільки їхні прибутки зменшуються, особливо через необхідність розробляти нові маршрути та підкуповувати нових чиновників, а ті маршрути, з яких вони раніше жилися, втратили свою цінність. Натомість, як і на інших нелегальних ринках, більше прибутків, а отже, і впливу, отримують ті угруповання, які опанували нові шляхи трафіку, особливо вздовж кордону з Білоруссю, або мають міцні зв'язки в Центральній Азії та на Південному Кавказі. Наприклад, у Казахстані з'являються лабораторії з виготовлення синтетичних наркотиків, якими керують росіяни або які принаймні орієнтовані на постачання на російський ринок, і доступ до цих нових постачальників стане вирішальним кримінальним активом у майбутньому.⁸³

КОНТРАБАНДА В ОБХІД САНКЦІЙ

Війна в Україні створила в Росії санкціонований державою ринок товарів, необхідних для її підтримки, зокрема, компонентів, які можна використовувати у виробництві безпілотників. © Reuters/Gleb Garanich TPX images of the day

Попри війну, санкції та бойкоти з боку корпорацій, для тих, хто може собі дозволити пляшку коньяку за 1700 доларів, життя в Росії не змінилося.⁸⁴

Ринкові обмеження неминуче створюють нові злочинні можливості. Режим санкцій і ступінь звуження міжнародних транспортних і платіжних каналів призвели до появи додаткових непрямих обмежень (наприклад, ліки не підпадають під санкції, але на практиці їх тепер дуже складно ввезти в Росію⁸⁵). Як наслідок, низка товарів, які раніше можна було б імпортувати легально, тепер ввозяться контрабандою організованими злочинними угрупованнями з метою продажу або для потреб державного апарату (у випадку з мікросхемами тощо), або ще досі багатим клептократам і бізнесменам, які мають гроші, щоб підтримувати колишню якість життя і купувати предмети розкоші, які йдуть із ним у комплекті.

За різними оцінками, до війни на Росію припадало 1-3% світового ринку предметів розкоші вартістю до 40 мільярдів доларів США, і ті, хто може дозволити собі звернутися до альтернативних джерел, підживлюють нову стрімко зростаючу індустрію.⁸⁶ За словами аналітика Європолу, найбезпечнішим і найприбутковішим видом контрабанди в перерахунку на рублі за вагу наразі є імпорт італійських дизайнерських сумок та інших аксесуарів, які потрапили під дію санкцій.⁸⁷ Водночас існує санкціонований або навіть підтримуваний державою ринок товарів і компонентів, необхідних для національної економіки, і особливо для оборонно-промислового комплексу. Каналами сірого ринку, які не обов'язково незаконні, але принаймні не схвалені оригінальними виробниками або продавцями, зараз до Росії з Вірменії потрапляють тисячі вживаних автомобілів. Зокрема, «від автомобілів загальною вартістю 800 000 доларів у січні 2022 року до трохи більше, ніж 180 млн. доларів у тому ж місяці цього року», що демонструє, як санкції на 60% зменшили кількість нових автомобілів, проданих у Росії 2022 року.⁸⁸

Попри те, що основними гравцями в цьому бізнесі є ситуативно орієнтовані комерційні структури, організовані злочинні угруповання також агресивно долучаються до цього контрабандного бізнесу, усвідомлюючи переваги відносної безпеки та потенційних прибутків. Зрештою, санкції також створили неочікувані нові ринки збуту. Наприклад, багато західних виробників сільськогосподарської техніки, таких як екскаватори, комбайни та системи GPS-відстеження (які допомагають складати карти полів і керувати посадкою), після вторгнення призупинили продажі в Росії (і в Білорусі). Це призвело до дефіциту на внутрішньому ринку не лише оригінальної продукції, але й запасних частин. Як наслідок, російські війська навіть здійснили рейд на дилерський центр в українському місті Мелітополь, а сільськогосподарська техніка компанії «John Deere» загальною вартістю 5 мільйонів доларів США згодом опинилася в Чечні.⁸⁹ Відлуння таких процесів досягло навіть Англії та Вельсу, де в

першому кварталі 2023 року злочинність у сільській місцевості злетіла більш ніж на 300%. Британські правоохоронні органи дедалі частіше підозрюють, що такий сплеск спричинений ситуацією на російському ринку. За словами суперінтенданта Ендрю Хаддлстона, який очолює Національний підрозділ по боротьбі зі злочинністю в сільській місцевості Великобританії, «вкрадене, поза всяким сумнівом, прямує до Східної Європи».⁹⁰ Попри те, що таке обладнання, як зернозбиральні комбайни, досить складно перевозити, їх можна розібрати на запчастини, які набагато легше провезти контрабандою і, за словами аналітика Національного агентства з боротьби зі злочинністю Великої Британії, «в нинішніх умовах запчастини можуть мати більшу цінність, ніж повністю укомплектована нова одиниця техніки».⁹¹

Контрабанда в інтересах держави

Маршрути сірих ринків також використовують для переміщення великої кількості побутової техніки з мікросхемами, які можуть бути переобладнані для використання у воєнних цілях. Значна частина – а, можливо, і більшість – цієї контрабанди здійснюється не звичайними організованими злочинними угрупованнями, а мережами брокерів і посередників. Тоді як кримінальні структури, як правило, покладаються на сухопутні маршрути через Білорусь, використовуючи вантажний пункт пропуску «Короцин» на кордоні з Польщею, бізнесмени використовують тіньові та паралельні ринкові канали для переміщення товарів через треті країни, причому існуючі бізнес-маршрути до Росії пролягають через Вірменію, Казахстан, Туреччину та ОАЕ. Наприклад, 2022 року на частку останніх припало понад 1,5 мільярда доларів США на сірому ринку електротоварів.⁹² Так, за перші вісім місяців 2022 року Вірменія імпортувала з ЄС більше пральних машин, ніж за попередні два роки, а продажі холодильників до Казахстану зросли втричі.⁹³ У всіх випадках це були сучасні «розумні» прилади із вкрай необхідними мікросхемами, яких Захід намагається позбавити російську оборонну промисловість,⁹⁴ і які зараз починають з'являтися в російських безпілотноках і ракетах.⁹⁵

Держава особливо активно заохочує контрабанду військових технологій і технологій подвійного призначення для своїх воєнних потреб і навіть, схоже, пропонує криміналітету стимули для участі в такій діяльності, включаючи певний ступінь безкарності за інші транснаціональні операції. Як зауважив один з аналітиків Європолу, «якщо ви можете ввезти мікросхеми, ФСБ, ймовірно, заплющить очі на те, що ви вивозите наркотики, людей тощо».⁹⁶

Як правило, це досить спеціалізовані і обмежені ринки, але російські організовані злочинні угруповання, які мають можливість діяти за кордоном або налагодили необхідні зв'язки, беруть участь у постачанні компонентів, життєво важливих для російських військових потреб. До війни високоспеціалізовані угруповання, які діяли в Європі, від Норвегії до Великої Британії, полювали на легкомоторні літаки через їхні двигуни Rotax 912 і Rotax 914, які згодом з'явилися в іранських безпілотноках Mohajer-6 і Shahed-129, придбаних Росією, хоча зараз Іран, схоже, здійснив зворотний інжиніринг і виробляє свої власні двигуни.⁹⁷ Тим не менш, виробництво багатьох інших компонентів поки що доволі проблемне. Повідомлення про те, що мало не з сотні шведських камер контролю швидкості були вилучені оптичні компоненти, які потім з'явилися у російських безпілотноках, були спростовані шведською владою, хоча чимало джерел у сфері безпеки досі вважають, що це справді сталося.⁹⁸ З Балкан також надходять сигнали про серію крадіжок висококласного комп'ютерного обладнання, яке наразі заборонене до експорту, а європейські розвідувальні джерела припускають,

Сухопутні маршрути через Білорусь з використанням пункту перетину кордону з Польщею «Короцин» (на фото) є популярними каналами серед злочинних угруповань, причетних до зростаючого російського «сірого ринку» електротоварів. © Agencja Fotograficzna Caro/Alamy Stock Photo

що старі ігрові приставки скуповуються на сайтах секонд-хенду, таких як eBay, або в благодійних магазинах, а потім переправляються в Росію через Білорусь (для великих партій) або через Туреччину чи Сербію (для невеликих партій, які оформлюються як «особисте майно») через те, що їхні мікросхеми легше перепрограмувати.⁹⁹

Такі нелегальні потоки породжують цілу низку вторинних кримінальних видів діяльності, зосереджених у транзитних регіонах. Як зазначив один російський експерт, «більшість лідерів [кримінального] «зростання» – це транзитні регіони, в яких традиційно частина економічної діяльності (легальної і не дуже) спирається саме на зовнішні зв'язки, оскільки це породжує широкий діапазон вторинних злочинів, від відшкодування ПДВ і створення фіктивних «компаній на папері» як прикриття для контрабанди, до корупції на митниці та конфліктів навколо контролю за потоками доходів.¹⁰⁰

Від фактично організованих державою операцій з переміщення тисяч тонн вкраденого українського зерна на ринки по всьому світу за допомогою «кораблів-привидів» з підробленими або заглушеними ідентифікаційними маячками¹⁰¹ до дрібного імпорту підсанкційних споживчих товарів – контрабанда займає дедалі важливіше місце як у легальній, так і в нелегальній економіці Росії. Іншими словами, межа між ними стає менш помітною.

ЧВК ВАГНЕР
ВСТУПАЙ В КОМАНДУ
ПОБЕДИТЕЛЕЙ!

ЧВК ВАГНЕР
КРАСНОАРМЕЙСКИЙ
ОТВАГА
ЧЕСТЬ
РОДИНА

+7 985 008 02 40
+7 988 322 43 37
WAGNER2022.RU
ВМЕСТЕ МЫ ПОБЕДИМ!

МОБІЛІЗАЦІЯ КРИМІНАЛЬНИХ КІЛ

Оголошення про набір на роботу до групи «Вагнер» у Москві. У тексті сказано: «Приватна військова компанія «Вагнер». Приєднуйся до команди переможців. Разом ми переможемо». © SOPA Images Limited/ Alamy Live News

Через схеми поставок наркотиків ворог намагається підірвати обороноздатність України.

УКРАЇНСЬКЕ ДЕРЖАВНЕ БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ, ГРУДЕНЬ 2022 РОКУ¹⁰²

Віра в те, що російські наркоторговці є частиною підлої змови, спрямованої на розбещення української молоді, ймовірно, є надуманим пропагандистським наративом, але істина полягає в тому, що роль кримінальних структур не обмежується лише підживленням путінської військово-індустріальної машини. Так, 2022 року керівництву ПВК «Вагнер» - однієї з головних приватних військових компаній, що воюють на боці Москви, – дозволили вербувати найманців у системі виправно-трудоих таборів.¹⁰³ Спочатку процес набору проходив важко, особливо через те, що низка впливових кримінальних авторитетів виступали проти цієї ідеї, але ситуація помітно змінилася, коли Захар Калашов (також відомий, як «Шакро Молодий»), один з найвпливовіших представників кримінальних кіл, у своїй заяві, яку транслювало тюремне телебачення Володимирської, Костромської, Магаданської та Новосибірської областей одразу ж після новорічного звернення Путіна, закликав засуджених вступати до лав організації.¹⁰⁴

Було мобілізовано до 50 000 засуджених (хоча більш глибокий аналіз свідчить про те, що ця цифра може бути завищеною¹⁰⁵) яким пообіцяли амністію в обмін на шість місяців служби.¹⁰⁶ Багато з них, можливо, навіть більшість, були вбиті під час так званих лобових «м'ясних» штурмів, хоча, як зазначалося вище, чимала кількість повернулася додому, де вони почали скоювати нові злочини. Вже в лютому, за ініціативою міністерства оборони, бізнесмен Євген Пригожин, якому належала ПВК «Вагнер», був позбавлений можливості вербувати нових засуджених. Однак, схоже, це був лише епізод довготривалої ворожнечі між Пригожиним і міністром оборони Сергієм Шойгу, оскільки натомість міністерство почало набирати людей з виправно-трудоих таборів для комплектування вже своїх загонів «Штурм Z».¹⁰⁷

Чимало злочинців, які воювали і загинули під прапором Вагнера, були відомими постатями в російській організованій злочинності. Серед них Станіслав Лобянов з банди Цапков із Краснодарського краю, Олександр Єналеєв, лідер банди «Трасовики» з Набережних Челнів у Татарстані, авторитет Шералі Хатамов («Саша Узбек») з Алтаю, Сергій Грязнов («Боєць») з угруповання «Меценатівські» та Роман Кібірев з угруповання «Пивзаводські» – обидва із Забайкальського краю.¹⁰⁸ Однак подібні персонажі служили не лише в «групі Вагнера». Наприклад, білгородський авторитет Микола Аршинов

(«Кальбон»), як повідомляється, до своєї загибелі в травні 2023 року перебував у лавах чеченського батальйону «Ахмат».¹⁰⁹

Представники кримінальних кіл вже тривалий час використовуються у розвідувальних і таємних операціях Кремля, оскільки тісний зв'язок між державою і організованою злочинністю здавна дозволяє першій час від часу нагадувати другій про надані послуги.¹¹⁰ До вторгнення злочинні елементи брали участь в операціях різного штибу – від збору розвідданих в Естонії до вбивства чеченського повстанця Зелімхана Хангошвілі в Берліні 2019 року завербованим ФСБ найманим убивцею.¹¹¹ Кремль досить передбачувано активізує використання організованої злочинності як проксі у своїй політичній та економічній боротьбі із Заходом, застосовуючи як тиск, так і заохочення. Наприклад, низку нелегальних підприємств у Європі звинувачують у тому, що вони використовуються для накопичення оперативних коштів для російських таємних операцій, зокрема, йдеться про фабрики з виробництва контрафактних сигарет у Литві та Бельгії.¹¹²

Такий взаємозв'язок між державою та злочинним світом став особливо очевидним у сфері кіберзлочинності, де «патріотично налаштовані хакери» – не завжди з власної ініціативи або за власним бажанням – були змушені працювати на користь кремлівських кампаній з дезінформації та підриву довіри. Загалом, вони не відповідають звичайним моделям організованої злочинності, їх краще розглядати як вільні та гнучкі групи осіб, що діють у різних легальних і нелегальних сферах, і тому значною мірою виходять за рамки теми цього звіту. Однак російська хакерська спільнота вже давно використовується владою як своєрідний інструмент впливу – від

Портрети покійного лідера самопроголошеної Донецької народної республіки Олександра Захарченка в Донецьку. До своєї смерті в серпні 2018 року Захарченко був причетний до рекету. © Oleksii Filippov/AFP via Getty Images

«патріотично налаштованих хакерів-аматорів», завербованих для участі в масових розподілених DDoS-атаках на Естонію (2007 рік), Грузію (2008 рік) і Україну (2022 рік), до більш кваліфікованих виконавців, яких наймають для проникнення в іноземні цільові системи або для виведення їх з ладу.¹¹³

Це, безумовно, помітно в нинішньому конфлікті. Наприклад, в останньому звіті Національного центру боротьби з організованою злочинністю Чеської поліції та Служби кримінальних розслідувань зазначається, що 2022 року кількість кібератак подвоїлася, головним чином через діяльність груп, які базуються в Росії або пов'язані з нею. Основними цілями були банки, засоби масової інформації та державні установи, такі як банк ČSOB, чеське телебачення, Міністерство внутрішніх справ і міська адміністрація Праги.¹¹⁴ Акцент на порушенні роботи ЗМІ та урядових сайтів, без спроб монетизації атак, яскраво свідчить про політичну вмотивованість дій, навіть якщо учасниками були здебільшого кримінальні хакери, а не представники спецслужб. За словами одного чеського офіцера служби безпеки, «це виглядає як атаки на замовлення, здійснені на умовах аутсорсингу з боку російського уряду».¹¹⁵

Чехи аж ніяк не є винятком, оскільки описані вище атаки були лише частиною ширшої системи руйнівних хакерських проникнень і атак з використанням програм-здірників, спрямованих на критично важливу національну інфраструктуру на Заході, які, судячи з усього, лише частково, якщо взагалі, були зумовлені суто економічними міркуваннями. Прикладами можуть слугувати атаки з використанням програми-здірника, яка, як стверджується, була здійснена Росією і суттєво порушила роботу контейнерного терміналу в японському порту Нагоя, або крадіжка персональних даних авіакомпанії British Airways і BBC.¹¹⁶ Межі між приватною ініціативою та діями держави зазвичай розмиті, причому часто навмисно. Наприклад, хакерська група KillNet за допомогою криптовалюти збрала до 280 000 доларів США на потреби російської армії, а потім здійснила атаку на систему супутникового зв'язку Starlink, яка є ключовим елементом української архітектури командування і управління.¹¹⁷

Нарешті, ми маємо ранні свідчення про діяльність «бандитських губернаторів» на окупованих українських територіях. У «ЛНР» і «ДНР» злочинці стали місцевими маріонетковими адміністраторами (цілком можливо, що й навпаки). Такі постаті, як Олександр Захарченко та Олександр Тимофєєв («Ташкент»), голова «ДНР» і відповідно його правниця, були причетні до рекету,¹¹⁸ і в той час як перший був убитий, другий опинився в російській в'язниці за звинуваченнями в шахрайстві.¹¹⁹ Набагато складніше отримати чітке уявлення про адміністраторів, призначених на територіях, окупованих після вторгнення 2022 року (передусім тому що значна частина цих територій відтоді повернулася під контроль України), але, за словами українського дипломата, який посилається на джерела в поліції, «близько половини з них мають судимості».¹²⁰ Звісно, це заангажоване джерело, але серед аналітиків існує консенсус щодо того, що потреба у місцевих жителях, які мають достатньо сміливості, щоб стати представниками окупаційної влади, і мотивації не боятися бути корисними, змусила Москву розглядати місцевих бандитів як кандидатів.

НЕЛЕГАЛЬНІ ФІНАНСОВІ ПОТОКИ

Диспетчерська в центрі майнінгу криптовалют у Надвоцях, Росія. Криптовалютні біржі дедалі частіше використовуються для обходу контролю над відмиванням грошей. © Andrey Rudakov/Bloomberg via Getty Images

Унаслідок війни Росії в Україні цей зв'язок між нелегальними фінансуванням, бізнесом і державою стане дедалі тіснішим, непрозорим і становитиме зростаючу загрозу для економік і політичних систем, що базуються на принципах дотримання правил.

ДЕВІД ЛЮІС І ТЕНА ПРЕЛЕЦ, 2022 РІК¹²¹

Оскільки Росія відрізана від більшої частини світової банківської мережі завдяки первинним і вторинним санкціям (які змусили навіть китайські банки зменшити свою присутність і взаємодію з російською фінансовою системою¹²²), географія нелегальних фінансових потоків (НФП) суттєво змінилася. Ще досі існує чимало обхідних шляхів і тихих гаваней для російських кримінальних грошей, причому зростаючу роль відіграє не лише Китай (хоча цей маршрут, за повідомленнями, поки що не користується повною довірою порівняно з традиційними шляхами через Україну та Білорусь¹²³), але й інші азійські держави, зокрема, ОАЕ та країни Центральної Азії. Однак часи, коли російська банківська система відігравала важливу роль у міжнародних ланцюгах відмивання грошей для інших злочинців, майже минули.

Зіткнувшись з перспективою посилення фінансового контролю, російські організовані злочинні угруповання (а також заможні росіяни, які прагнуть вивести свої активи з країни) замість того, щоб здійснювати прості грошові перекази, дедалі частіше вдаються до складніших і, водночас, більш обтяжливих і дорогих способів переміщення коштів. Зокрема:

- Купівля нерухомості в юрисдикціях, які ще досі вважаються «дружніми» або, принаймні, менш прискіпливими, насамперед, на Близькому Сході. Наприклад, Брайан Нельсон, заступник міністра фінансів США з питань тероризму та фінансової розвідки, попередив ОАЕ про ризики, пов'язані з їхніми «фінансовими зв'язками з Росією, навіть через банки, які не перебувають під санкціями», що відкриває можливості для відмивання грошей.¹²⁴
- Нелегальне переміщення російських старожитностей та інших предметів мистецтва. За словами італійського карабінера, який служить у Підрозділі з охорони культурної спадщини, «з середини 2022 року ми отримуємо повідомлення про доступність багатьох російських культурних артефактів на

нелегальному ринку, а також про те, що деякі дорогоцінні витвори мистецтва прямують до Росії... можливо, як страховка на майбутнє».¹²⁵

- Криптовалютні біржі (особливо ті, що обіцяють конвертацію в інші валюти¹²⁶), які спочатку використовувалися переважно злочинними угрупованнями для отримання викупу тощо, дедалі частіше застосовуються як спосіб обійти контроль за відмиванням грошей. Наприклад, у січні 2023 року Агентство з боротьби з фінансовими злочинами Міністерства фінансів США (FinCEN) визначило криптовалютну біржу Bitzlatо як «основний інструмент відмивання грошей», пов'язаний з російськими незаконними фінансами, а також представниками кримінальних кіл, наближених до російського уряду.¹²⁷ Хоча те, що на перший погляд може здатися, що держава досягла певних успіхів у використанні криптовалют для переміщення та приховування власних коштів (або коштів державних установ) у добу міжнародних санкцій та заморожування активів, вона також стурбована загальною тенденцією, враховуючи ступінь ризику, який виникає внаслідок ігнорування її власного органу фінансового нагляду – Росфінмоніторингу. Скасування виправдувального вироку Верховним судом у 2023 році стало першим випадком засудження в Росії за відмивання грошей через криптовалюту.¹²⁸

Російські організовані злочинні мережі та заможні росіяни, які прагнуть вивести свої активи з країни, дедалі частіше інвестують у юрисдикції, які досі вважаються «дружніми», зокрема, на Близькому Сході. © Michael Kemp / Alamy Stock Photo

Звичайно, санкції також впливають на здатність транснаціональних злочинних мереж переміщувати активи в Росію і з Росії. З огляду на те, наскільки російський криміналітет був (і залишається) інтегрованим у глобалізований злочинний світ, і зважаючи на те, що він продовжує торгівлю нелегальними товарами та послугами зі своїми партнерами по всьому світу, це також створило проблеми, пов'язані із взаємодією. Там, де це можливо, нелегальні товари передаються напряму, або ж здійснюються нелегальні платежі у вигляді невеликих партій дорогих товарів (зокрема, діамантів), які перевозять кур'єри. Також може виникнути процес, який умовно можна назвати «російською хавалою», що імітує існуючі неформальні системи грошових переказів, які дозволяють обмінюватися активами без фактичного переміщення грошей. У рамках цієї системи члени російської діаспори відіграватимуть роль місцевих представників, які здійснюватимуть обмін за принципом «віри в чесне слово».

Тим часом, потенційно руйнівний вплив нелегальних фінансових потоків на державне управління в інших країнах продовжується. Насправді, ті юрисдикції, які не бажають або не можуть контролювати ці потоки, ризикують зазнати ще більшого впливу, оскільки російська держава, заможні громадяни, корпорації та злочинні угруповання не мають доступу до інших каналів переміщення коштів. Наприклад, як зазначає Ваня Петрова, лише протягом першого року війни громадяни Росії «зареєстрували в Сербії понад 5 000 компаній, з яких понад 1 000 – товариства з обмеженою відповідальністю, а майже 4 000 – приватні підприємства».¹²⁹ Безумовно, більшість з них, швидше за все, цілком законні і виникли внаслідок еміграції після вторгнення тих росіян, які планують розпочати нове життя на новому місці, для чого й відкривають нові бізнеси. Однак, враховуючи, що Сербія продовжує тримати свої двері відкритими для великих сум як легальних, так і нелегальних російських грошей, про що йтиметься нижче, стає очевидним, що вона також була обрана як зручне сховище для нелегально переміщених з Росії грошей і хаб для подальших вхідних і вихідних нелегальних міжнародних фінансових потоків. Якщо тенденція збережеться, це неминуче продовжуватиме підривати цілісність сербських державних інститутів і політичну стабільність у країні.

НОВІ БАЛАНСИ ТА ДИСБАЛАНСИ СИЛ

Патріотичні графіті з написом "Ми пам'ятаємо! Пишаємося!" на другий день місцевих виборів у Ростові-на-Дону, 9 вересня 2023 року. У Ростовській області спостерігається стійке зростання насильницьких злочинів, спричинене припливом зброї та десоціалізованих бойовиків з Донбасу. © Olga Maltseva/AFP via Getty Images

«Лихі дев'яності» нікуди не поділися. Кримінальні хроніки рясніють новинами про розгул беззаконня, пов'язаного з рекетом, пограбуваннями та замовними вбивствами. Організовані злочинні угруповання, кілери та злодії в законі продовжують встановлювати свої порядки і правила в тіньовій економіці.

«СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО», 2023 РІК¹³⁰

У той час як одні маршрути контрабанди закриваються або втрачають актуальність, інші розширюються. Те, що колись у Росії вважалося відносно глушиною, наприклад, прикордонні регіони з Білоруссю, сьогодні перетворюються на високо ціновані території. Особливі переваги мають угруповання із найтіснішими зв'язками зі своїми колегами в Центральній Азії та Вірменії. Загалом, основи кримінального статус-кво, який в цілому тримався з початку 2000-х років, перебувають під тиском, що сприяє зростанню напруженості у розстановці сил у злочинному світі та географічним зміщенням від українського кордону в бік нових маршрутів нелегальної економіки.

Кримінальні гарячі точки

Дедалі нестабільніший характер російської кримінальної статистики та неможливість її незалежної перевірки ускладнюють можливість скільки-небудь точного прогнозування поточних тенденцій. Наприклад, за даними одного з джерел, що посилається на статистику МВС, у першій половині 2022 року найбільше зростання рівня злочинності було зафіксовано в Челябінській області, Єврейській автономній області та Амурській області, де зростання склало від 44% до 48,8%.¹³¹ Проте інше джерело регіональних даних про злочинність за перші дев'ять місяців 2022 року (див. Малюнок 2), яке також позиціонується як таке, що відображає статистику МВС, вказує на те, що в усіх трьох регіонах рівень злочинності хоч і був високим, але мав тенденцію до спаду.¹³² За таких обставин варто фокусуватися не стільки на конкретних даних, скільки на загальних тенденціях і зіставленні різних точок зору.

ВИСОКИЙ РІВЕНЬ

Амурська область	161.8 (-11.6%)
Алтайський край	161.6 (-4.2%)
Бурятія	156 (-4%)
Єврейська Автономна область	155.8 (-5.8%)
Забайкальський край	155.3 (-2.1%)
Тува	153.1 (-22.7%)
Карелія	150.1 (-12.2%)
Челябінськ	141.2 (-0.4%)
Кемерово	138 (-7.2%)
Хакасія	138 (-15.2%)

НИЗЬКИЙ РІВЕНЬ

Чечня	12.5 (-24.1%)
Інгушетія	32.9 (+10%)
Дагестан	36.6 (-1%)
Рязань	64.6 (+1.3%)
Кабардино-Балкарія	67.9 (-0.6%)
Бєлгород	71.8 (+1.3%)
Адигея	72.2 (+2.1%)
Московська область	72.9 (+1.2%)
Карачаєво-Черкесія	75.1 (+3.2%)
Ульяновск	77.4 (-0.6%)

Загальнонаціональний показник: 102.9 (-1.5%)

МАЛЮНОК 2 Регіони з найвищим та найнижчим рівнем злочинності, 2022 рік.

ПРИМІТКА: Показники наведено відносно зареєстрованих злочинів на 10 000 населення у січні-вересні 2022 року. Таблиця демонструє динаміку змін порівняно з аналогічним періодом 2021 року.

ДЖЕРЕЛО: Регионы с самой низкой и самой высокой преступностью. Инфографика, Argumenty i Fakty, 4 грудня 2022 року, https://aif.ru/society/safety/regiony_s_samoy_nizkoy_i_samoy_vysokoy_prestupnostyu_infografika

У зв'язку з цим можна зробити деякі загальні висновки щодо динаміки рівня злочинності в Російській Федерації. Якщо залишити осторонь аномальний статус Чечні та інших республік Північного Кавказу з їх поєднанням кланових традицій «самоуправління» і зусиллями місцевої влади, яка прагне покращити усталений імідж регіону як дикого і криміналізованого, то існує в основному передбачувана кореляція між економічною депривацією і рівнем злочинності. Природно, що види скоюваних злочинів і тенденції до переважання якихось із них над іншими, істотно різняться в залежності від регіону. Так, у Московській області зростання злочинності здебільшого відбулося у відносно незначних формах, зокрема, крадіжки з автомобілів, дрібні шахрайства, тощо. В інших регіонах зміни набагато тривожніші. Наприклад, Ростовська область посіла «лише» шосте місце за темпами зростання злочинності серед 85 регіонів і суб'єктів федерації. Однак, окрім стрімкого зростання економічної злочинності (38,4%), в регіоні спостерігається стійке зростання насильницьких і збройних злочинів, що є продовженням тенденції, яка розпочалася в 2014/15 роках і відображає приплив зброї та десоціалізованих бойовиків із зони конфлікту на Донбасі безпосередньо через кордон з Україною. Це зумовило деякі особливо жорстокі злочини, які викликали непропорційне, хоч і зрозуміле, суспільне занепокоєння:

Громадян не на жарт залякують приви́дом «лихих дев'яностих», стверджуючи, що будь-яка дестабілізація ситуації призведе до повернення епохи бандитизму. І зараз ця небезпека, на думку деяких експертів, може стати реальністю через загрозу безробіття і стрімкого зубожіння населення.¹³³

Ростовська область весь час була найтісніше інтегрована у конфлікт, оскільки перетворилася на основну базу для вербування та озброєння бойовиків для неоголошеної війни на Донбасі у 2014-2022 роках. Крім того, через неї проходять ключові маршрути організованих державою мереж контрабанди вугілля з підсанкційних «ЛНР» та «ДНР».¹³⁴ Зрештою, це хронічна проблема, яка навіть призвела до зведення додаткових прикордонних загороджень уздовж кордону області з Донбасом. Однак інші прикордонні регіони, такі як Білгородська, Курська та Брянська області, зараз також стикаються з подібними труднощами. Крім того, ситуація загострюється внаслідок глибокої асиметрії у проведенні призовної кампанії, коли найбільш небезпечні регіони, зокрема, Бурятія, Калмикія, Тива і Дагестан, наразі дають непропорційно більше призовників, порівняно з іншими.¹³⁵ 2022 року Бурятія і Тива були серед регіонів з найвищим рівнем злочинності, а Дагестан став ареною найбільшої кількості терористичних актів,¹³⁶ хоч один з аналітиків МВС Росії і стверджував, що більшість з них – це насправді насильницькі злочини, скоєні демобілізованими військовослужбовцями по дорозі додому, які просто були перекваліфіковані, щоб уникнути зайвих незручностей.¹³⁷

Прикордонний бізнес

Менш драматичним, але не менш суттєвим був вплив вторгнення на Калінінградський ексклав, розташований між Польщею і Литвою, і на Карелію, яка має велику протяжність кордону з Фінляндією. Обидва регіони колись відігравали ключову роль в європейських контрабандних операціях, але з лютого 2022 року вони опинилися значною мірою ізольованими через посилену і прискіпливу перевірку людей і транспортних засобів, що перетинають їхні кордони, а також через скасування багатьох візових прав для громадян Росії. «Санкції працюють, а про контрабанду годі й мріяти», – поскаржився в соціальних мережах один мешканець Калінінграда, хоч, насправді, дрібна контрабанда, переважно продуктів харчування з Польщі, схоже, не припинилася.¹³⁸ Тим не менш, якщо раніше судноплавні шляхи ексклаву відігравали центральну роль в основних контрабандних операціях, після запровадження подальших санкцій у третьому кварталі 2022 року порт Калінінграда порівняно з аналогічним періодом 2021 року зазнав скорочення міжнародних перевезень на 59%.¹³⁹ Як наслідок, мережі організованої злочинності в обох регіонах відчувають різке падіння доходів, а оскільки більшість з них були підпорядковані або пов'язані з великими мережами, що базуються в Санкт-Петербурзі, це також має зворотний ефект.

Втім, криза однієї банди – це можливість для іншої. Як вже згадувалося, передусім процвітають угруповання, розташовані вздовж більш прозорих кордонів і які мають зв'язки, що дозволяють використовувати розширені можливості для контрабанди. Причому, йдеться не тільки про контрабанду товарів. Побоюючись призову до армії, деякі російські чоловіки звертаються до організованих злочинних угруповань з проханням вивезти їх з країни. Спочатку це було особливо характерно для чоловіків з «ЛНР» і «ДНР», де примусовий призов до війська проводився ще до гарячої фази війни і став лише масштабнішим після вторгнення.¹⁴⁰ Після початку агресії, а особливо разом з першою хвилею мобілізації резервістів у вересні-жовтні 2022 року, це стало набагато поширенішою проблемою по всій Росії в цілому. Хоча більшість із цих чоловіків просто виїхали самостійно до країн, які зберегли пряме транспортне сполучення з Росією,

Прикордонний пропускний пункт «Сирим» між Росією і Казахстаном після того, як Путін оголосив про мобілізацію російських чоловіків для посилення московської армії в Україні, що спричинило втечу чоловіків за кордон.

© Stringer/AFP via Getty Images

таких як Туреччина, Вірменія, Грузія та Сербія, де не потрібні візи, інші зверталися до осіб, які займаються контрабандою людей. Так, декого з них у квітні 2023 року було виявлено аж у Кі-Весті, штат Флорида, коли вони припливли туди на човні з Куби.¹⁴¹

Однак основна контрабандна діяльність пов'язана з нелегальними та підсанкційними товарами, які переважно переміщуються наземним і морським шляхами. Це помітно не тільки в Псковській і Смоленській областях, які межують з Білоруссю. Цим також займаються угруповання, що мають тісні зв'язки з Вірменією. Дедалі частіше для незаконних вхідних та вихідних потоків з Азербайджану, Ірану та Туркменістану використовується Каспійське море, зокрема, порти Астрахані та Махачкали. В результаті, Астрахань переживає таке зростання кримінальної активності, що її іноді порівнюють з колишнім центром контрабанди на Чорному морі, називаючи «Одесою на Каспії». Разом з тим це призвело до сплеску насильницьких злочинів.¹⁴²

Далі на схід, Казахстан перетворився на особливий центр контрабандних операцій, пов'язаних зі спробами обходу санкцій, що в багатьох випадках більш ніж компенсує скорочення потоків афганського героїну.¹⁴³ У прикордонних регіонах, таких, як Омська, Челябінська, Новосибірська області та Алтайський край, місцеві кримінальні угруповання, здатні на цьому заробляти, процвітають. Примітно, що, як показано нижче, якщо раніше ці банди співпрацювали переважно з етнічними росіянами – громадянами Казахстану, то тепер етнічні казахи дедалі більше домінують в основних видах нелегальної торгівлі. Як наслідок, угруповання намагаються налагодити нові зв'язки з різними партнерами.

Єдиний кордон, на якому нові можливості для контрабанди, схоже, кардинально не впливають на кримінальну розстановку сил, це кордон з Китаєм. Російські кримінальні угруповання в Амурській і Читинській областях, у Приморському краї і, меншою мірою, в Єврейській автономній області, давно підтримують міцні зв'язки з китайськими колегами, які, судячи з усього, мають можливість без проблем діяти в більших масштабах, а також схильні співпрацювати зі своїми давніми партнерами. Як сказав один колишній співробітник поліції з Хабаровська: «Китайці не хочуть проблем, але всі хочуть працювати з китайцями, тому ніхто не хоче створювати проблеми».¹⁴⁴

Новий кримінальний світ

Всі ці зміни починають порушувати існуючу архітектуру російського злочинного світу, оскільки одні угруповання виграють, а інші програють. Головними переможцями

стають структури, пов'язані з Білоруссю, Вірменією та Центральною Азією, а головними переможеними – великі транснаціональні мережі, такі, як московська «Солнцевська» і петербурзька «Тамбовська».¹⁴⁵ Одним із наслідків цього є відновлення напруженості та місцеві війни за територію, але більшу небезпеку становить поява більш анархічних «некерованих» угруповань, наприклад, численних локальних банд, які складають кримінальну субкультуру, відому під назвою АУЄ (див. вставку). Така ситуація багато в чому є поверненням до «лихих 90-х», оскільки ці банди, як правило, мають менше зв'язків з владою, менше залучені в довгостроковий нелегальний бізнес і, як наслідок, менше зацікавлені в збереженні статус-кво. Вони схильні до грабіжницької та насильницької злочинної діяльності, часто відмовляються від практики «сходок» (зустрічі кримінальних авторитетів, найчастіше спрямованої на вирішення суперечок без застосування насильства), і поліції важче проникнути в їхні лави або контролювати їх. Наприклад, серія арештів членів АУЄ в першій половині 2023 року, в тому числі багатьох – у місцях позбавлення волі, відображає стурбованість зростанням кількості цих «бунтарів» і бажання приборкати їх, щоб запобігти розпалюванню ширшого конфлікту в кримінальному середовищі.¹⁴⁶

Порушення існуючого статус-кво також створює нові можливості для іноземних та етнічно неросійських банд для захоплення нових бізнесів і територій. На заході країни це часто білоруси і переміщені українські бандити, які втекли від війни. Наприклад, у Свердловській області начальник місцевої поліції генерал-майор Олександр Мешков повідомив, що кількість затримань представників організованої злочинності неросійського походження лише у 2022 році потроїлася.¹⁴⁷ В інших місцях банди, що складаються з вихідців з Центральної Азії або не натуралізованих вірменів, набувають нового статусу, оскільки вони мають найкращі можливості для відкриття нових шляхів контрабанди через свої рідні країни. Попри очевидне бажання, як з боку старих «акул» російського злочинного світу – включно з розрізненим чеченським «братерством», – так і з боку держави, зберегти існуючий стан речей, або, принаймні, контролювати і стримувати потенційно руйнівні конфлікти, викликані порушенням статус-кво, весь цей тиск робить завдання дедалі складнішим.

АУЄ: Переосмислення «воровських понять»

Попри втрату традиційною субкультурою воровського світу своєї колишньої значущості, вона – або, принаймні, її міфологізована версія – почала відроджуватися у вигляді, можливо, надмірно розкрученої молодіжної тюремної субкультури, відомої як АУЄ, що в різних варіантах розтлумачується як «Арештантський устрій єдиний» або, послуговуючись воровським терміном 1930-х років, «Арештантська уркаганська єдність».¹⁴⁸ Своїм корінням вона сягає таборів для неповнолітніх правопорушників 1980-х років, але по-справжньому почала діяти на початку 2000-х, а вже у 2010-х перетворилася на серйозну загальнонаціональну проблему. Це призвело до заборони АУЄ як «екстремістської організації» у 2020 році.¹⁴⁹ АУЄ – це не стільки мережа, скільки цілісна субкультура кримінально налаштованої молоді обох статей (що доволі нетипово для Росії), яка сповідує свою власну варіацію на тему старих «воровських понять».¹⁵⁰ Вони схильні до особливо жорстоких злочинів і багато в чому наближаються за стилем до молодіжних вуличних банд. Однак, коли члени АУЄ стають старшими, деякі з них перетворюють свої групи на більш організовані злочинні структури, які, тим не менш, схильні не стільки до торгівлі людьми, скільки до рекету, пограбувань і розбійних нападів. Впертість, забезпечена їхнім мутованим кодексом поведінки, готовність застосовувати насильство, відсутність гальм і будь-чого, що можна втратити, роблять їх непередбачуваною і руйнівною силою у злочинному світі.

Росіяни за кордоном

Ще з 1990-х років характерною рисою російської організованої злочинності був її глобальний менталітет, адже в ті часи ніхто не міг передбачити, чи зануриться країна в хаос, чи опиниться під владою комуністичного або військового режиму, тому міжнародна співпраця вважалася пріоритетним напрямком. Як через цілком практичні міркування, так і через страх перед тим, що може статися в країні, чимало більш заповзятливих угруповань і злочинців прагнули оперативно розвивати закордонні операції, виходячи далеко за межі колишнього Радянського Союзу. У деяких випадках, наприклад, у Центральній Європі 1990-х років, це сприймалося як спроба «завоювання» і, як правило, закінчувалося невдачею, оскільки місцеві злочинці та правоохоронні органи спільними зусиллями відтіснили їх назад. Однак на початку 2000-х років з'явилася панівна модель «комерсанта-авантюриста», готового співпрацювати з місцевими кримінальними елементами і забезпечувати їх будь-якими нелегальними товарами та послугами на їхній смак.¹⁵¹

Ця модель залишається панівною, хоча деякі «колонії», наприклад, в Іспанії, Ізраїлі та США, стали по суті автономними ще до війни та введення санкцій. Вони зберегли зв'язки зі своїми партнерами і материнськими організаціями на батьківщині, але ці стосунки багато в чому більше нагадували відносини між сицилійською мафією і «Коза Нострою» в США в період їхнього розквіту, а не вертикально інтегровані транснаціональні корпорації, як прийнято вважати. Війна прискорила цей поділ, оскільки російські злочинці за кордоном часто прагнуть уникнути репутації кремлівських посіпак.

Війна також призвела до того, що російські злочинці, які шукають опорні пункти і притулки за кордоном, не можуть розраховувати на більшість своїх старих баз, зокрема, Іспанію. Натомість, Туреччина та ОАЕ, схоже, користуються дедалі більшою популярністю, особливо з огляду на триваючі утиски «зłodіїв у законі» в Росії. 2020 року в турецькій Анталії зібралися високопоставлені представники криміналітету з Волгоградської області, щоб обрати нового «хрещеного батька».¹⁵² Так розпочався процес, який прискорився з початком війни, і тепер добре відомо, що деякі елітні ресторани в Стамбулі та Анталії стали популярними місцями зустрічей, де російські, грузинські та азербайджанські авторитети разом з представниками місцевих кримінальних кіл укладають угоди, вирішують суперечки і навіть проводять дедалі втрачаючі значущість ритуали «коронації» нових «ворів у законі». Грузинський вор Реваз Лордкіпанідзе («Резо Тблський»), якого застрелили в Трабзоні в січні 2023 року, судячи з усього, «коронував» друзів і приятелів у цьому турецькому місті протягом шести років.¹⁵³ Проте такі вбивства трапляються відносно рідко. Турецький журналіст Ченгіз Ердінч зазначив, що «російськомовна мафія розглядає Туреччину передусім як безпечний притулок... Вони тут розташувалися, але не здійснюють своєї діяльності, тому їх [переважно] не чіпають. До того ж, рахунки вони зводять не з турецькою мафією».¹⁵⁴ Сербія, з її міцними політичними та культурними зв'язками з Росією, також стала притулком для багатьох пересічних російських емігрантів, яких станом на квітень 2023 року налічується у країні близько 200 000 осіб.¹⁵⁵ Серед них неминуче є представники організованої злочинності, які облаштувалися на новому місці. За словами аналітика Європолу, який особливо цікавиться балканською злочинністю:

Серед них є дрібнота, яка скористається цим, як можливістю розпочати нове життя, є ті, кого задовольняє поточний стан речей, але є й злочинці середньої ланки, для яких це реальний шанс, нагода вийти з чиєсь тіні, і самому стати

босом. Це ті люди, які, швидше за все, готові піти на безглуздий ризик, і, можливо, розпочати кримінальні війни.¹⁵⁶

Інші російські злочинці перенесли свої штаб-квартири в Азію, деякі з них переїхали, зокрема, до Таїланду та В'єтнаму.¹⁵⁷ Ближче до дому їм, однак, довелося змиритися з дещо іншим статусом. Певним чином віддзеркалюючи ширшу зміну балансу сил між Москвою і режимами, які колись певною мірою визнавали претензії Кремля на регіональну гегемонію, російські угруповання в Центральній Азії не лише активізувалися, вбачаючи в цих країнах нові життєво важливі маршрути нелегальної торгівлі, але й були подекуди змушені вступати в більш рівноправні або навіть підлеглі стосунки зі своїми місцевими партнерами. У Центральній Азії перебуває чимало етнічних росіян-злочинців, що є відображенням тривалої історії колоніального панування і транснаціональної інтеграції. Наприклад, етнічні росіяни становлять 15,5% населення Казахстану і 5% населення Киргизстану. Як наслідок, існує багато етнічно різнорідних злочинних угруповань, таких як казахсько-російське угруповання, яке було розгромлене в місті Байконур на початку 2023 року.¹⁵⁸ Байконур, який розташований в південно-центральному Казахстані, особливий тим, що до 2050 року перебуває в оренді і управляється Російською Федерацією як анклав, оскільки там розташований однойменний космодром, головний космодром Москви. Як наслідок, тут налагоджено тісний зв'язок з материковою частиною Росії, а тому ліквідація цього угруповання, яке використовувало особливий статус Байконура як майданчика для контрабанди товарів в Росію і з неї, вимагала проведення спільної операції ФСБ і Комітету національної безпеки Казахстану.

Однак, часто вже саме російські банди прагнуть розширити свою діяльність у Центральній Азії, і, за попередніми даними, на них чиниться дедалі більший тиск з боку місцевих партнерів або «кураторів», які забезпечують їм можливість діяти, підкуповуючи відповідні місцеві державні органи та кримінальні структури. За словами одного російського журналіста, «до 2022 року росіяни мали найсильніші позиції – з ними хотіли працювати, мирилися з їхньою зверхністю і приймали їхні умови. Проте тепер вже росіяни повинні бути ввічливими з «чурками» [російський зневажливий термін для позначення жителів Центральної Азії], навіть шанобливими, і погоджуватися вже на їхні умови».¹⁵⁹

У СТАНІ ЗАНЕПОКОЄННЯ

У путінській Росії, яка стала на воєнні рейки, охорона правопорядку втратила свій пріоритет порівняно з війною, а злочинці розглядаються як корисні інструменти державної системи. © Contributor/AFP via Getty Images

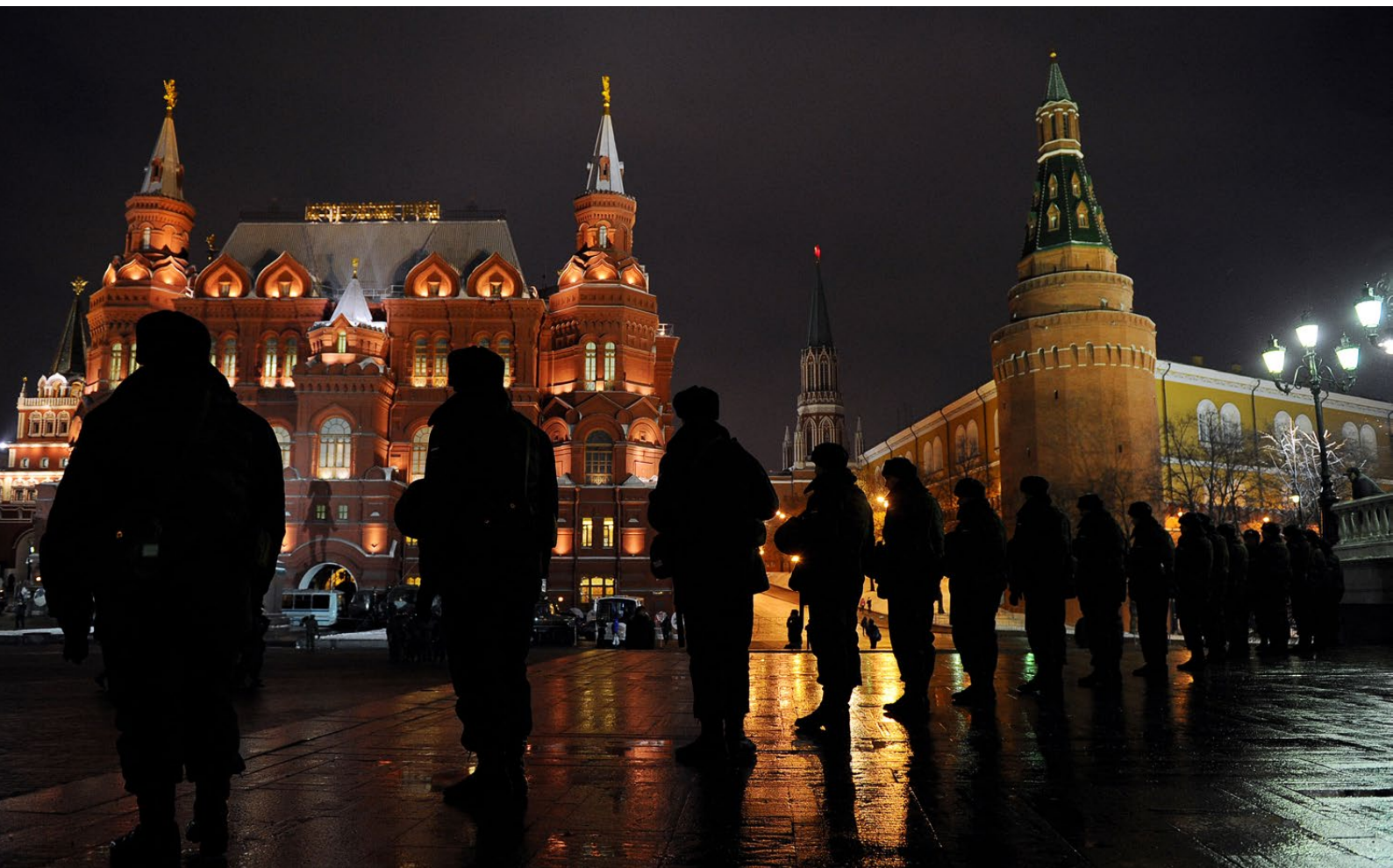
Путін традиційно не розглядав організовану злочинність як серйозну загрозу безпеці, вважаючи за краще досягати «порозуміння» з кримінальними колами, а не атакувати їх з тією ж енергією, яку він приберігає для політичних критиків, учасників антикорупційних кампаній і будь-кого, хто публічно обговорює його приватне життя. Тим не менш, до початку вторгнення, державний поліцейський апарат, керований технократами-правоохоронцями, які підпорядковувалися міністру внутрішніх справ генералу Колокольцеву, а не Кремлю, ставав дедалі компетентніший і цілеспрямованіший у боротьбі з організованою злочинністю.

Однак, у нових умовах спостерігається посилення двох суперечливих чинників. З одного боку, як уже зазначалося, охорона правопорядку є менш пріоритетним завданням, ніж війна, а злочинці розглядаються як потенційно корисні поплічники та інструменти держави. З іншого – існує занепокоєння щодо нових форм злочинності, які можуть кинути виклик військовій кампанії, а також щодо ризику виникнення насильницького конфлікту всередині злочинного світу. Хоча деякі злочинці справді можуть відчувати себе щирими патріотами – згадаймо тих, хто не був примусово мобілізований, а сам добровільно пішов воювати, – більшість з них, схоже, передусім зацікавлені в потенційних прибутках. Для одних це означає контрабанду товарів, необхідних державі, а для інших – участь у діяльності, яка підриває пріоритети Кремля. Зокрема, загроза мобілізації призвела до сплеску бізнесу з продажу фальшивих звільнень від військової служби, як-от «порожні дипломи», тобто, фіктивне зарахування на навчання до вищого навчального закладу без фактичного відвідування, що дає право на відстрочку, або медичні довідки про непридатність до військової служби.¹⁶⁰ Коли держава заборонила військовозобов'язаним виїжджати за кордон, організовані злочинні угруповання почали пропонувати послуги з вивезення резервістів за межі країни.¹⁶¹

Значно серйознішим для Кремля є зростаюче усвідомлення факту, що він має справу з ворогом, який готовий бути таким само безжальним у боротьбі за виживання. Подібно до того, як російський уряд використовував бандитів як інструмент впливу за кордоном – а також, схоже, залучав їх перед вторгненням для здійснення терактів та інших дестабілізуючих дій в Україні, – є побоювання, що Київ відповідь тим самим. Українська військова розвідка, ГУР, виявилася винахідливою, безжальною і ефективною.¹⁶² Вона здійснювала ліквідації та диверсії на російській землі, іноді використовуючи власних агентів або симпатиків, але також вводячи в оману або навіть шантажуючи росіян.¹⁶³ Наприклад, низка підпалів військкоматів була здійснена пенсіонерами, які були або введені в оману, або стали жертвами хакерів, які вкрали їхні заощадження, пообіцявши повернути гроші лише після того, як підпал буде виконано.¹⁶⁴ У цьому контексті зростає занепокоєння, що деякі злочинні угруповання – особливо ті, що мали зв'язки з Україною, – можуть бути змушені або заохочені до вчинення таких самих терористичних атак, для яких росіяни самі колись використовували бандитів.

Злочинність і «екстремізм»

Влада, схоже, особливо стурбована тим, що організована злочинність, особливо банди, сформовані з представників етнічних меншин, можуть перетинатися з політичним «екстремізмом». Власне, запобігання таким процесам було одним із конкретних пріоритетів, які Путін окреслив у своєму зверненні з нагоди Дня поліції 2022 року.¹⁶⁵ Етнічні меншини залишаються непропорційно представленими серед вояків, які воюють і гинуть в Україні, не в останню чергу тому, що національні регіони часто є біднішими, а військова кар'єра до війни здавалася перспективним шляхом втечі від сумних реалій. Це викликає особливе занепокоєння через ризик того, що антиурядові настрої сприятимуть поглибленню зв'язків між злочинцями та «екстремістами», оскільки перші починають знаходити спільну мову з другими і представляти себе як «патріотів». Скажімо, на Північному Кавказі такі альянси вже неодноразово виникали (найвідоміший випадок – 2004 року за домовленістю з місцевими наркоторговцями повстанці здійснили наліт на регіональний офіс Федеральної служби з контролю за наркотиками в Нальчику, Кабардино-Балкарія, і знищили усю наявну документацію¹⁶⁶), і зараз в Дагестані відбувається щось подібне до репресій.¹⁶⁷ Парламентарій Бійсултан Хамзаєв, депутат з Дагестану від правлячого блоку «Єдина Росія», навіть заявив, що «провокації в Дагестані готують дагестанські ваххабіти [войовничі ісламістські екстремісти], які продалися Києву».¹⁶⁸

Російська поліція блокує Манежну площу біля Кремля в очікуванні можливого зіткнення між російськими ультра націоналістами і бандами з переважно мусульманського Північного Кавказу. © Natalia Kolesnikova/AFP via Getty Images

Тим часом, на момент написання цього звіту Артиш Даживаа, за чутками, кримінальний авторитет з украї криміналізованої південно-східської республіки Тива, досі перебуває під арештом у Москві в очікуванні судового розгляду своєї справи.¹⁶⁹ За даними Слідчого комітету, Даживаа був не тільки «смотрящим» або місцевим представником впливового «злодія в законі», але й – що є більш тривожним для влади – нібито лідером місцевої екстремістської організації, відомої під назвою «Кара Шеріг» («Чорна армія»). Це викликає особливе занепокоєння влади, оскільки вона побоюється, що Даживаа не лише заохочував молодих тувинців до злочинного способу життя, але й приховано створював своєрідний тувинський опір Москві.¹⁷⁰

У більш загальному плані існують побоювання, що попереду назріває ще масштабніша дезорганізація злочинного світу і розрив домовленостей між Кремлем і кримінальними колами, які здебільшого уникали відкритого і невибіркового насильства, здатного як дестабілізувати країну, так і підірвати авторитет і довіру до держави. Були проведені деякі цільові кампанії проти конкретних кримінальних лідерів і угруповань, які вважаються особливо проблемними, але існує також усвідомлення того, що ресурси правоохоронних органів обмежені і спрямовані в першу чергу на політичну опозицію, а також розуміння, що занадто жорсткий підхід може спровокувати саме ту дестабілізацію, якої держава прагне уникнути.

Кремль завдає удар у відповідь

Це допомагає пояснити низку гучних судових справ, де злочинці, які, по суті, зробили собі ім'я в «лихих дев'яності», нарешті постали перед судом після багатьох років, протягом яких Кремль, здавалося, був би радий дати їм спокій. Наприклад, Ореховське угруповання виникло у 90-ті в Москві під керівництвом легендарного (і відомого своєю жорстокістю) Сергія Тимофєєва («Сильвестра»), і в період свого розквіту за допомогою погроз і насильства тримало під контролем чимало московських комерційних структур, включно з Тушинським, Мітінським, Покровським і Празьким ринками.¹⁷¹ Банда причетна до понад 50 вбивств, переважно кримінальних конкурентів або підприємців, які відмовилися платити гроші за захист або віддати свій бізнес. Більшість членів угруповання, які досі живі, перебувають за ґратами, а на судовому процесі в травні 2023 року були засуджені деякі з тих, хто залишався на волі: Сергій Фролов («Болтон») отримав довічне ув'язнення, Гарнік Саркісян - 19 років ув'язнення, а четверо інших учасників кримінальної спільноти отримали терміни від 13 до 18 років за причетність до 14 вбивств і низки інших злочинів.¹⁷² Аналогічним чином, у республіці Комі за низкою звинувачень, що здебільшого датуються кінцем 1990-х – початком 2000-х років, було засуджено «злодія в законі» Юрія Пічугіна («Пічугу») та 15 членів його банди.¹⁷³ Його та його помічника Хадіса Азізова засудили до довічного ув'язнення у колонії особливого режиму, умови утримання в якій значно відрізнятимуться від тих, до яких він звик у своєму розкішному маєтку в елітному передмісті Москви – Рубльовці, де 2017 року ФСБ заарештувала Пічугіна.¹⁷⁴ Пічугіну також було висунуто звинувачення як «особі, що посідає найвище положення у злочинній ієрархії» згідно до статті 210.1 Кримінального кодексу РФ.¹⁷⁵

Схоже, ідея полягає в тому, що ці операції, які на думку багатьох правоохоронців вже давно назріли, демонструють волю і здатність влади боротися зі злочинністю, але без втручання у справи сьогоднішніх впливових угруповань і їхніх лідерів. Як сказав один російський поліцейський, який нещодавно вийшов на пенсію: «Це великі цілі, але легкі. Вони сподіваються, що цього буде достатньо, щоб усі протверезили». Після паузи він додав: «Але я думаю, що вони будуть розчаровані».¹⁷⁶

A photograph of a soldier in a combat setting. The soldier in the foreground is kneeling on the ground, wearing a helmet and camouflage pants, and holding a rifle. He is looking towards the left. In the background, another soldier is standing, also holding a rifle, amidst a field of smoke or dust. The scene is lit from behind, creating a silhouette effect. The overall atmosphere is somber and tense.

ШИРШІ НАСЛІДКИ

Прихований конфлікт на Донбасі призвів до появи нових можливостей для російської організованої злочинності, які лише посилюються після повномасштабного вторгнення в лютому 2022 року. © Narciso Contreras/Anadolu Agency via Getty Images

Сьогодні під європейську соціальну стабільність закладено бомбу великої руйнівної сили. І ця історія ще дуже далека від завершення.

ІГОР НАДЬОЖИН, LENTA.RU¹⁷⁷

Довгострокові та більш масштабні кримінальні наслідки конфлікту виходять далеко за межі Росії і проявлятимуться ще тривалий час після завершення війни.¹⁷⁸ І річ не лише в тім, що навіть у період дії санкцій російські кримінальні ринки підтримують зв'язки з іноземними злочинними структурами, а ще й у тім, що ця кримінальна трансформація визначатиме розвиток Росії, країни, яка охоплює і Європу, і Азію, і навіть може стати ключовим інструментом або організаційним принципом самої російської держави.

Пошрамоване суспільство

До участі у війні в Афганістані 1979-1988 років було залучено близько мільйона радянських військових і цивільних осіб. Вона тривала понад десять років у країні з населенням близько 285 мільйонів людей. Водночас вона залишила глибокі рубці в душі цілого покоління і принесла з собою гострі проблеми насильницької злочинності, наркоманії та відчуження.¹⁷⁹ Безумовно, більшості з цих «афганців» вдалося реінтегруватися в нормальне життя, але істотна меншість не змогла або не захотіла цього зробити: до кінця 1989 року 3 700 з них були засуджені за вбивства або пограбування.¹⁸⁰ Деякі з них вдалися до дрібної злочинності або скоювали поодинокі акти насильства, але інші перетворилися на абсолютно нове джерело поповнення лав тодішніх організованих злочинних угруповань, які тільки-но почали виникати – переважно в ролі найманих убивць і бойовиків.¹⁸¹ Як зазначає Євгенія Маляренко, «на початку 1990-х років організовані злочинні угруповання, що склалися з ветеранів Афганістану, з'явилися в Єкатеринбурзі, Санкт-Петербурзі, Іркутську, Красноярську та інших містах. Одним з найвпливовіших було Купеевське організоване злочинне угруповання в Тольятті».¹⁸² Навіть Спілка ветеранів Афганістану фактично перетворилася на контрабандну організацію і стала об'єктом запеклої боротьби за контроль над її фінансовими потоками.¹⁸³

Протягом десяти років через афганську війну пройшло приблизно 0,35% населення Радянського Союзу. За попередніми оцінками війни в Україні з 143-мільйонного населення Російської Федерації близько півмільйона російських військовослужбовців і цивільних спеціалістів беруть або брали участь у ній лише за півтора року. Це, знову

Після закінчення війни, Кремлю буде важко інтегрувати в суспільство велику кількість психологічно травмованих ветеранів, які, подібно до учасників радянської війни в Афганістані (яких ми тут згадуємо в 2019 році), можуть піти в кримінал. © Reuters/Maxim Shemetov

ж таки, становить приблизно 0,35% від загальної кількості населення, але на момент написання цього звіту війна досі триває. Соціальні наслідки можуть бути руйнівними, особливо з огляду на те, що через міжнародний економічний тиск на охорону здоров'я та реабілітацію витрачається дедалі менше коштів. Ймовірно, виникнуть значні проблеми, пов'язані з наркозалежністю, посттравматичним стресом і відчуженням від решти суспільства. Лікар-нарколог з Ростовської області відверто висловився про цю проблему:

«У Міністерстві оборони є цілий департамент психологічної реабілітації, але реальної роботи з масштабного лікування посттравматичного стресового розладу (ПТСР) не ведеться... Адже коли людина бачить усі жахи і бруд війни – відірвані кінцівки, відкриті рани, смерть, – багато хто намагається заглушити пережите алкоголем і наркотиками. Інакше вони просто збожеволіють».¹⁸⁴

Безперечно, на практиці більшість вояків з часом так чи інакше повертаються до нормального цивільного життя. Однак існує ймовірність не лише того, що багато хто з них у майбутньому звернеться до послуг, які пропонують нелегальні ринки наркотиків, але й того, що з'явиться велика кількість колишніх військових зі стресовими розладами та бойовим досвідом, які не знайдуть економічних можливостей або сенсу в цивільному житті, і, подібно до «афганців», або створять власні злочинні організації, або, що більш імовірно, будуть залучені до вже існуючих, особливо з огляду на те, що вояки, завербовані в місцях позбавлення волі воюють пліч-о-пліч з регулярними військами.¹⁸⁵ Таким чином, існує суттєвий ризик того, що ще одне «втрачене покоління» буде поглинене «воровським світом».

Кримінальна діаспора

Тим часом, ймовірно, збережеться тенденція до того, що російські організовані злочинні угруповання, які діють за кордоном, особливо в Європі (і Великобританії), ставатимуть дедалі більш автономними, оскільки їхні «материнські» структури матимуть менше можливостей для покарання і винагороди. Виходячи з минулого досвіду, це може зробити їх більш агресивними і винахідливими в короткостроковій перспективі, а також більш охочими до партнерства і навіть злиття з відповідними місцевими кримінальними структурами, які готові до співпраці.

У Білорусі та Казахстані, країнах з авторитарними режимами, які прагнуть не допустити надто потужної присутності російських угруповань, прибулі та осілі кримінальні діячі, замість того, щоб просто використати ці території як перевалочні пункти, здебільшого змушені діяти у складі або під патронатом місцевих бандформувань. Такі угруповання, за визначенням, мають тенденцію бути політично ангажованими. Наприклад, криміналітет Казахстану був успішно мобілізований президентом Касим-Жомарт Токаєвим під час його фактичного путчу проти свого попередника Нурсултана Назарбаєва в січні 2022 року.¹⁸⁶

Проте, з огляду на ситуацію в інших регіонах, міграція бізнесу та приватних осіб до таких країн, як Вірменія, Грузія, Ізраїль та Туреччина, може створити нову «кримінальну діаспору», а також призвести до напруженості у стосунках з місцевим криміналітетом. Як зазначалося вище, Туреччина вже певною мірою відчуває це на собі. Приміром, приплив російських програмістів відразу після вторгнення став каталізатором для розвитку турецької кіберзлочинності, адже росіяни, спільно з місцевими хакерами «заполонили колись занедбаний ринок десятками мільйонів нових викрадених особистих даних, що свідчить про еволюцію транснаціонального характеру такого типу злочинів».¹⁸⁷ Російські хакери вкладають професійні навички, а турки використовують свої зв'язки в Європі, передусім у Німеччині, для максимально ефективного збуту викрадених даних. Таким чином, росіяни сприяють появі нових можливостей для місцевих злочинних угруповань. Вони також можуть бути дестабілізуючою силою. Наприклад, в Ізраїлі існують серйозні побоювання щодо повторення бандитських війн початку 2000-х років, які значною мірою були спровоковані припливом російського криміналітету.¹⁸⁸ Оскільки, починаючи з 2022 року, у кримінальному світі країни вже відбулася низка конфліктів між злочинними угрупованнями,¹⁸⁹ один з аналітиків ізраїльської поліції сформулював своє занепокоєння такими словами: «Що більше росіян, то більше насильства».¹⁹⁰

Націоналізація злочинності

Російська організована злочинність за кордоном цілком можливо втрачає зв'язки з батьківщиною, тоді як внутрішній злочинний світ ризикує натомість опинитися там у кайданах. Якщо війна затягнеться або, принаймні, якщо санкції битимуть відчутніше і почнуть здаватися нескінченними, Кремль може змиритися з думкою, що він став міжнародним вигнанцем. Оскільки можливості його спецслужб обмежені, а економіка перебуває під тиском, і він відчуває, що йому немає чого втрачати, тоді він може рішучіше вдатися до використання криміналітету як інструменту закордонного впливу. Незалежно від того, чи йдеться про контрабанду технологій, збір коштів або переслідування дисидентів (все це вже відбувається), Кремль, цілком можливо, не бачить іншої реальної альтернативи. У найбільш екстремальному сценарії він може навіть офіційно створити власний аналог північнокорейського «Бюро 39», віртуального

«міністерства організованої злочинності» Королівства відлюдників, яке сприяє збереженню режиму шляхом акумулювання коштів, отриманих завдяки шахрайським оборудкам, виробництву і торгівлі наркотиками, тощо.¹⁹¹

За словами офіційного представника НАТО:

«Ніхто з тих, хто має доступ до розвідувальних даних, не заперечуватиме, що всі попередні обмеження для російської організованої злочинності, схоже, були зняті з метою зібрати гроші. Їх завжди було багато, але зараз ми бачимо, як вони відкрито використовують державні інструменти. Якщо колись путінська Росія була гібридною урядово-мафіозною державою, то, після вторгнення в Україну і запровадження санкцій, вона перетворюється на контрольовану державою мафіозну структуру. Ситуація тільки погіршуватиметься, оскільки Путін шукає можливості втручання у справи Західної Європи, не гребує жодними способами дестабілізації економіки і правопорядку, і водночас акумулює критично важливі для себе валютні ресурси у доларах і євро».¹⁹²

Кримінальна реінтеграція

Незважаючи на те, що прийнято вважати, що російські та українські кримінальні кола віднині не співпрацюють, виконавча директорка Європолу Катрін Де Болле висловила застереження: «Їх цікавлять прибутки, і навіть в умовах війни вони продовжують свій злочинний бізнес, весь час у пошуках кращих можливостей... Наразі ми не бачимо розколу між російською та українською мафією».¹⁹³ Хай там як, існує реальний ризик

Селище Нью-Йорк, Донбас, 28 липня 2023 року. Війна, яка нібито має на меті «захист» Донбасу, може закінчитися відтворенням реалій цієї криміналізованої квазідержави на всій території Російської Федерації. © Wojciech Grzedzinski/Anadolu Agency via Getty Images

того, що, навіть якщо війна триватиме, з часом бандити по обидва боки лінії фронту знову побачать перевагу у співпраці. Передусім це стосується маргінальних злочинних угруповань: тих, хто нещодавно втратив свій основний бізнес, або банд, яким немає чого втрачати, але є що здобувати.

Тут можна провести паралель з періодами, коли Чечня була непокірним суб'єктом Російської Федерації, починаючи з 1991 року і до відновлення контролю Москви через династію Кадірових у середині 2000-х років. У періоди більш-менш відкритого протистояння основні російські злочинні мережі відмовлялися мати справу зі своїми чеченськими партнерами (хоч і продовжували співпрацю з чеченськими угрупованнями, які залишили рідний регіон) саме тому, що ризики переважали над потенційними вигодами. Однак існували й російські організовані злочинні структури, які були готові до співпраці, і навіть продавали зброю повстанцям, які потім використовували її проти російських військ. Ці банди, як правило, були голодними претендентами або тими, хто нещодавно зазнав поразки від своїх конкурентів. Наприклад, одну з таких банд, очолювану вором, відомим як «Єврей Льоша», витіснили з прибуткових ринків збуту наркотиків у Ставропольському краї. Тоді він нібито «реінвестував» гроші, отримані завдяки низці домовленостей з чеченськими бандами (включно зі скуповуванням крадених автомобілів і реалізацією підроблених авізо Центрального банку або документів, що підтверджують наявність коштів), у замовлення вбивства своїх конкурентів.¹⁹⁴ У такий самий спосіб, невдахи і амбітні новачки по обидва боки лінії фронту можуть вважати, що вигода від відновлення старих кримінальних зв'язків переважає очевидні ризики.

«Донбасизація» Федерації

«ЛНР» і «ДНР» від самого початку були, по суті, криміналізованими квазідержавами, не визнаними міжнародною спільнотою і чіє функціонування підтримувалося за рахунок злочинних операцій. При цьому, окупований Донбас був розграбований, а його населення – знедолене і пригноблене. Це, безумовно, ще дуже екстремальний і поки що малоімовірний сценарій, але, з урахуванням поступової дезорганізації роботи інститутів російської держави і поширення місцевих альянсів між організованою злочинністю і корумпованою владою (як це відбувалося в 1970-х роках), існує ризик «донбасизації» країни, яка стає дедалі більш схожою на криміналізовані квазідержави, що, в свою чергу, призводить до ширших загроз дестабілізації та розповсюдження зброї масового знищення. Хоча дехто говорить про ризик громадянської війни або навіть політичної фрагментації Російської Федерації, ще більшим ризиком є функціональний занепад і політична локалізація.

Цілком можливо, що ще деякий час Росія зможе покривати витрати, пов'язані із вторгненням, хоч і ціною переходу до стану перманентної мобілізації і переведення економіки на військові рейки, незважаючи на наслідки для суспільства в цілому. Однак важко уявити, як це може співіснувати з поточними викликами клептократії та злочинності. У цьому контексті нездатність належним чином боротися з організованою злочинністю – а поки що немає жодних свідчень того, що такі спроби навіть були – не лише й надалі виснажуватиме державну скарбницю, але й сприятиме зростанню місцевих корумпованих об'єднань злочинців, чиновників і силовиків, які прагнутимуть особистого збагачення і захисту своїх локальних інтересів від вимог центру, незалежно від того, як це вплине на країну загалом. Війна, яка нібито покликана «захистити» нещасний Донбас, може в кінцевому підсумку просто відтворити його на всій території Російської Федерації.

НОТАТКИ

- 1 Росгвардия не помешала спецназу ФСБ грабить банк «Металлурз», News.ru, 12 серпня 2019 року, <https://news.ru/criminal/rosgvardiya-ne-pomeshala-spec-nazu-fsb-grabit-bank-metallurg>.
- 2 Раз спецназ пошел на дело, Kommersant, 24 січня 2023 року, <https://www.kommersant.ru/doc/5181415>.
- 3 Дело элитных спецназовцев ФСБ: не хищения, а вооруженный налет на банк!, Stolica-S, 6 липня 2019 року, <https://stolica-s.su/archives/207225>.
- 4 Anna Pleshakova, *Werewolves in epaulettes*, in F Parril, V Tobin and M Turner (eds), *Meaning, Form, and Body*, Stanford: CSLI, 2010; Mark Galeotti, The criminalisation of Russian state security, *Global Crime*, 7, 3–4 (2006), стор. 471–486.
- 5 Електронне листування, серпень 2019 року.
- 6 У загальноприйнятому в офіційній англомовній історіографії варіанті імені – *Ivan The Terrible* («Іван Жахливий»). При цьому, точнішим було б вжити слово *Awesome* – у застарілому значенні, власне, «Грізний», однак, в сучасному світі воно вживається в значенні «чудовий», «відпадний», а відтак подібний переклад був би не зовсім доречний.
- 7 Марк Галеотті про Путіна та Івана Грізного, YouTube, 15 жовтня 2017 року, <https://www.youtube.com/watch?v=RJ2q9XpLVUc>.
- 8 'Гражданская война в России, новая Смута – это реальность'. Историк Андрей Зубов – о том, как мятеж Пригожина повлияет на будущее России', *Nastoyashchee Vremya*, 8 July 2023, <https://www.currenttime.tv/a/smutnoe-vremya-nachalos-myatezhom-prigozhina/32488435.html>.
- 9 МВД: уровень преступности в РФ снизился на 1,2%, *Argumenty i Fakty*, 19 жовтня 2021 року, https://aif.ru/society/mvd_rf_uroven_prestupnosti_v_rf_snizilsya_na_1_2; Число зарегистрированных преступлений в РФ снизилось на 1,9%, *Argumenty i Fakty*, 30 січня 2023 року, https://aif.ru/society/chislo_zaregistrirovannyh_prestupleniy_v_rf_snizilos_na_1_9; Преступлений в России становится меньше. Но только не в IT – там рост на 27,5%, *Fontanka.ru*, 22 червня 2023 року, <https://www.fontanka.ru/2023/06/22/72423053>.
- 10 Число зарегистрированных преступлений в РФ снизилось на 1,9%, *Argumenty i Fakty*, 30 січня 2023 року, https://aif.ru/society/chislo_zaregistrirovannyh_prestupleniy_v_rf_snizilos_na_1_9.
- 11 Преступлений в России становится меньше. Но только не в IT – там рост на 27,5%, *Fontanka.ru*, 22 червня 2023 року, <https://www.fontanka.ru/2023/06/22/72423053>.
- 12 Генпрокуратура: в 50 регионах РФ зафиксирован рост преступности, *Argumenty i Fakty*, 30 грудня 2020 року, https://aif.ru/society/law/genprokuratura_v_50_regionah_rf_zafiksirovan_rost_prestupnosti.
- 13 Їх продемонстрував автору російський поліцейський, співробітник Академії МВС у лютому 2023 року.
- 14 Електронне листування, лютий 2023 року.
- 15 Ilya Kalinin, *The political mythology of the 90s: Putin's war with his shadow*, *Russia Post*, 25 квітня 2023 року, https://russiapost.info/politics/political_mythology; Allyson Edwards і Roberto Rabbia, *The 'wild nineties': Youth engagement, memory and continuities between Yeltsin's and Putin's Russia*, у F Krawatzek і N Friess (ред.), *Youth and Memory in Europe: Defining the Past, Shaping the Future*, Berlin: De Gruyter, 2022 рік; Thomas Rowley, *Russia's wild decade: How memories of the 1990s are changing*, *openDemocracy*, 15 вересня 2017 року, <https://www.opendemocracy.net/en/odr/russia-s-wild-decade-how-memories-of-1990s-are-changing>.
- 16 Mark Galeotti, *The 'Wild Nineties' and the rise of the avtoritety, The Vory: Russia's Super Mafia*, New Haven: Yale University Press, 2018 рік.
- 17 Див. Mark Galeotti і Anna Arutunyan, *Rebellion as racket: Crime and the Donbas conflict, 2014–2022*, *GI-TOC*, липень 2022 року, <https://globalinitiative.net/analysis/donbas-conflict-crime>.

- 18 Там само.
- 19 Колокольцев, Владимир. *Министр внутренних дел РФ*, Lenta.ru, 10 вересня 2023 року, <https://lenta.ru/lib/14200273>.
- 20 Інтерв'ю в Москві, вересень 2019 року.
- 21 Federico Varese, Jakub Lonsky i Yuriy Podvysotskiy, *The resilience of the Russian mafia: An empirical study*, *British Journal of Criminology*, 61, 1 (2021 рік), стор. 143–166.
- 22 «Лихие 90-е»: Возвращение?, *Sovershenno Sekretno*, 10 червня 2023 року, <https://www.sovsekretno.ru/articles/obshchestvo/likhie-90-e-vozvrashchenie100723>.
- 23 Інтерв'ю в Москві, квітень 2019 року.
- 24 Evgeny Gontmakher, *How Russia can shed centuries of corruption*, *GIS Reports*, 10 травня 2022 року, <https://www.gisreportsonline.com/r/russia-stop-corruption>.
- 25 Maryana Torocheshnikova, *Коррупция под присмотром*, *Radio Free Europe/Radio Liberty (RFE/RL)*, 12 січня 2023 року, <https://www.svoboda.org/a/32220705.html>.
- 26 UN Office on Drugs and Crime (UNODC), *Illicit financial flows from trafficking of opiates along the northern route*, 2022 рік, https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/IFF/IFF_Afghanistan_2022.pdf.
- 27 Julia Voo, Irfan Hemani i Daniel Cassidy, *National Cyber Power Index 2022*, *Belfer Center*, вересень 2022 року, стор. 9, <https://www.belfercenter.org/publication/national-cyber-power-index-2022>; Розмова в Лондоні, грудень 2022 року.
- 28 *Пресечена деятельность орг, специализировавшейся на хищении денежных средств, полученных от продажи электронных пропусков на подъемники горнолыжного курорта КБР*, *FSB*, 23 червень 2023 року, <http://www.fsb.ru/fsb/press/message/single.htm%21id%3D10439754%40fsbMessage.html>.
- 29 Онлайн інтерв'ю, червень 2023 року.
- 30 Interview, London, June 2023.
- 31 Див. GI-TOC, *New front lines: Organized criminal economies in Ukraine in 2022*, лютий 2023 року, <https://globalinitiative.net/analysis/organized-criminal-economies-ukraine-2022>.
- 32 Irina Kupryakhina, *Смерть возвращается домой*, *Novaya Gazeta Evropa*, 29 серпня 2022 року, <https://novayagazeta.eu/articles/2022/08/29/smert-vozvrahschaetsia-domoi>.
- 33 Звісно, були й винятки, найяскравіший з яких – Чечня. В республіці стверджували, що вона має найнижчий рівень злочинності (2,1 злочинів на 1000 громадян, або трохи більше половини від наступного найнижчого показника і одна сорокова від найвищого), але це, по суті, відображало традиційне небажання повідомляти про злочини правоохоронним органам, а також прагнення місцевої влади заявити про свою непересічну чесноту. *10 лет борьбы с преступностью в России*, *Novye Izvestia*, 2 квітня 2021 року, <https://newizv.ru/tilda/2021-04-02/10-let-borby-s-prestupnostyu-v-rossii-itogi-i-vyvody-326846>.
- 34 *Ростовская область вошла в рейтинг регионов с высокой экономической преступностью*, *Rostov Gazeta*, 11 серпня 2022 року, <https://rostovgazeta.ru/news/2022-08-11/rostovskaya-oblast-voshla-v-reyting-regionov-s-vysokoy-ekonomicheskoy-prestupnostyu-1379873>.
- 35 *Интервью Председателя СК России информационному агентству 'Интерфакс'*, *Investigative Committee of the Russian Federation*, 11 квітня 2023 року, <https://sledcom.ru/press/interview/item/1780279>.
- 36 Oleg Varanov, *Мигранты и преступность: Анализ статистики и объективная картина*, *Media-MIG*, 10 липня 2023 року, <https://media-mig.ru/zakonodatelstvo/real-no-li-rastet-kolichestvo-prestuplenii-soversh>.
- 37 *Небандитский Петербург. Глава ГУ МВД рассказал депутатам, что в городе преступность ниже, чем в среднем по стране*, *Fontanka.ru*, 22 березня 2023 року, <https://www.fontanka.ru/2023/03/22/72153428>.
- 38 Timur Nutsul Khanov, *Всплеск убийств в Петербурге и падение насилия по стране. Что показывает статистика преступлений и как это связано с войной*, *Bumaga*, 29 червня 2023 року, <https://paperpaper.io/vsplesk-ubijstv-v-peterburge-i-padeni>.
- 39 Timur Nutsul Khanov, *Исследование «Бумаги» о преступности в Петербурге: Безопасно ли в городе, что с делами о наркотиках и оружии и повлияла ли война*, *Bumaga*, 21 грудня 2022 року, <https://paperpaper.io/issledovanie-bumagi-o-prestupnost>.
- 40 Спілкування онлайн, травень 2023 року.
- 41 Timur Nutsul Khanov, *Курганская полиция раскрывает больше всех преступлений на Урале*, *Ura.ru*, 14 липня 2023 року, <https://ura.news/news/1052666745>.
- 42 GI-TOC, *New front lines: Organized criminal economies in Ukraine in 2022*, лютий 2023 року, <https://globalinitiative.net/analysis/organized-criminal-economies-ukraine-2022>, стор. 1.
- 43 Суд арештував 5 обленерго, які контролює російська «лужниківська» група в Україні, *RFE/RL*, 16 листопада 2022 року, <https://www.radiosvoboda.org/a/news-skhemu-aresht-oblenerho-luzhnykivska-hrupa/32133584.html>.

- 44 *Ukraine's court arrested seven luxury hotels as Ukraine continues seizing Russia's and oligarchs' property*, Euromaidan Press, 14 грудня 2022 року, <https://euromaidanpress.com/2022/12/14/ukraines-court-arrested-seven-luxury-hotels-as-ukraine-continues-seizing-russias-and-oligarchs-property>.
- 45 Електронне листування, серпень 2023 року.
- 46 Alexander Marrow, *Russia's 2022 economic fall seen in lower incomes, slumping consumer demand*, Reuters, 8 лютого 2023 року, <https://www.reuters.com/markets/europe/russias-2022-economic-fall-seen-lower-incomes-slumping-consumer-demand-2023-02-08>.
- 47 Ekaterina Maximova, *Прожить до зарплаты: Ростовщички отмечают приток клиентов*, Novye Izvestia, 15 грудня 2022 року, <https://newizv.ru/news/2022-12-15/prozhit-do-zarplaty-rostovschiki-otmechayut-pritok-klientov-374028>.
- 48 Katherine Wilkins, *Reconstructing Ukraine: Context-tailored approaches to corruption*, GI-TOC, жовтень 2023 року, <https://globalinitiative.net/analysis/ukraine-conflict-reconstruction-corruption-risk>.
- 49 *В России по новому закону о персональных данных засекретили сведения о собственниках недвижимости. Эти данные использовали в журналистских расследованиях*, Meduza, 1 березня 2023 року, <https://meduza.io/news/2023/03/01/v-rossii-po-novomu-zakonu-o-personalnyh-dannyh-zasekretili-svedeniya-o-sobstvennikah-nedvizhimosti-eti-dannye-ispolzovali-v-zhurnalist-skih-rassledovaniyah>.
- 50 Maryana Torocheshnikova, *Коррупция под присмотром*, RFE/RL, 12 січня 2023 року, <https://www.svoboda.org/a/32220705.html>.
- 51 *Матвиенко предложила на время СВО приостановить закон о борьбе с коррупцией*, Lenta.ru, 1 лютого 2023 року, https://lenta.ru/news/2023/02/01/ne_nuzhen.
- 52 Alexander Pylev, *Коррупция или предательство: Почему почти два десятка оборонных предприятия ликвидируют в период проведения СВО*, Bloknot, 29 вересня 2022 року, <https://bloknot.ru/e-konomsika/korrupsiya-ili-predatel-stvo-pochemu-pochti-dva-desyatka-oboronny-h-predpriyatiya-likvidiruyut-v-period-provedeniya-svo-991699.html>; Бастрыкин констатировал факты коррупции при выполнении оборонзаказа в РФ, Gazeta.ru, 13 Мау 2023, <https://www.gazeta.ru/social/news/2023/05/13/20423282.shtml?updated>.
- 53 UN Human Rights Office, *Russian Federation: UN experts alarmed by recruitment of prisoners by 'Wagner Group'*, 10 березня 2023 року, <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2023/03/russian-federation-un-experts-alarmed-recruitment-prisoners-wagner-group>; Alex Wickham, *Russia eyes Chechens and convicts to fill gaps left by Wagner*, Bloomberg, 4 липня 2023 року, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2023-07-04/russia-eyes-chechens-and-convicts-to-fill-gaps-left-by-wagner>.
- 54 *32K Russian ex-convicts return home after fighting – Wagner*, The Moscow Times, 19 червня 2023 року, <https://www.themoscowtimes.com/2023/06/19/32000-russian-ex-convicts-return-home-after-fighting-wagnerr-fighting-wagner-chief-says-a81549>.
- 55 Pjotr Sauer, *Murder, 'alcohol and prostitutes': Wagner convicts pardoned by Putin return to terrorise home towns*, The Guardian, 22 квітня 2023 року, <https://www.theguardian.com/world/2023/apr/22/alcohol-and-prostitutes-wagner-convicts-pardoned-by-putin-return-to-terrorise-home-towns>.
- 56 Детальніше про це, див. Mark Galeotti і Anna Arutunyan, *Peace and proliferation: The Russo-Ukrainian war and the illegal arms trade*, GI-TOC, березень 2023 року, <https://globalinitiative.net/analysis/russia-ukraine-war-illegal-arms-trade>.
- 57 Timur Khairutdinov, *Исследование «Бумаги» о преступности в Петербурге: Безопасно ли в городе, что с делами о наркотиках и оружии и повлияла ли война*, Bumaga, 21 грудня 2022 року, <https://paperpaper.io/issledovanie-bumagi-o-prestupnost>.
- 58 *Золотов доложил Путину о выполнении Росгвардией задач в зоне СВО на Украине*, Interfax, 30 серпня 2022 року, <https://www.interfax-russia.ru/main/zolotov-dolozhil-putinu-o-vypolnenii-rosgvardiey-zadach-v-zone-svo-na-ukraine>.
- 59 *Russian police raid shopping malls, apartment complexes, and metro stations to 'round up everyone' for mobilization*, The Insider, 14 жовтня 2022 року, <https://theins.ru/en/news/256018>; UN Human Rights Office, *Arrests in Russia at protests over troop mobilization*, 27 вересня 2022 року, <https://www.ohchr.org/en/press-briefing-notes/2022/09/arrests-russia-protests-over-troop-mobilization>.
- 60 *Глава МВД Владимир Колокольцев сообщил о «критической» нехватке личного состава*, Meduza, 10 серпня 2023 року, <https://meduza.io/news/2023/08/10/glava-mvd-vladimir-kolokoltsev-soobschil-o-kritich-eskoj-nehvatke-lichnogo-sostava-v-politsii>.
- 61 Alexander Marrow і Elena Fabrichnaya, *Russia to keep double-digit rates well into 2024 as inflation quickens: Reuters poll*, Reuters, 1 вересня 2023 року, <https://www.reuters.com/markets/europe/russia-keep-double-digit-rates-well-into-2024-inflation-quickens-2023-09-01>.

- 62 'Sorry, this is such a work!' Werewolves in uniform are still on duty, *Novye Izvestia*, 14 лютого 2022 року, <https://en.newizv.ru/news/2022-02-14/sorry-this-is-such-a-work-werewolves-in-uniform-are-still-on-duty-388769>.
- 63 Anna Pereverzeva, «Лихие 90-е»: Возвращение?, *Sovershenno Sekretno*, 10 липня 2023 року, <https://www.sovsekretno.ru/articles/obshchestvo/likhie-90-e-vozvrashchenie100723>.
- 64 Mark Galeotti, *Purges, power and purpose: Medvedev's 2011 police reforms*, *The Journal of Power Institutions in Post-Soviet Societies*, 13 (2012 рік), <http://journals.openedition.org/pipss/3960>.
- 65 Інтерв'ю в Москві, квітень 2019 року.
- 66 Елена Лакриц, *Лабиринт ростовского ОПГ*, *Sovetskaya Rossiya*, 24 квітня 2023 року, <https://sovross.ru/2023/04/24/labirint-rostovskogo-opg>.
- 67 Електронне листування, липень 2023 року.
- 68 ФСБ: *Латиноамериканские кокаиновые ОПГ активизировались в России*, *Svobodnaya Pressa*, 11 травня 2023 року, <https://svpressa.ru/society/news/372319>.
- 69 *Russia emerges as alternative route for cocaine headed to Europe*, *Insight Crime*, 13 квітня 2023 року, <https://insight-crime.org/news/russia-emerges-as-alternative-route-for-lat-in-america-cocaine-europe>.
- 70 UNODC, *Global report on cocaine 2023: Local dynamics, global challenges*, березень 2023 року, https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/cocaine/Global_cocaine_report_2023.pdf, стор. 135.
- 71 *Russia emerges as alternative route for cocaine headed to europe*, *Insight Crime*, 13 квітня 2023 року, <https://insight-crime.org/news/russia-emerges-as-alternative-route-for-lat-in-america-cocaine-europe>.
- 72 *EMCDDA releases new findings on drug markets in the eastern and southern European Neighbourhood Policy regions*, *European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction*, 21 листопада 2022 року, https://www.emcdda.europa.eu/news/2022/9/emcdda-releases-new-findings-drug-markets-eastern-and-southern-european-neighbourhood-policy-regions_en.
- 73 Andrei Krasno, 'Muting the horrors': Experts warn of addiction crisis as Russian soldiers return from Ukraine, RFE/RL, 18 червня 2023 року, <https://www.rferl.org/a/russia-soldiers-addiction-ukraine-war-alcohol-drugs/32464317.html>.
- 74 Ivan Petrov, *Соль змеи: доля мексиканца на наркорынке России выросла*, *Izvestiya*, 12 серпня 2022 року, <https://iz.ru/1378212/ivan-petrov/sol-zmei-dolia-mefedrona-na-narkorynke-rossii-vyroslo>.
- 75 МВД зафиксировало увеличение объемов производства наркотиков в России, *Lenta.ru*, 5 червня 2023 року, <https://lenta.ru/news/2023/07/05/sintetik>.
- 76 Eugenia Malyarenko, *Вернувшиеся с войны*, *Kommersant*, 23 березня 2015 року, <https://www.kommersant.ru/doc/2691719>.
- 77 Andrei Krasno, 'Muting the horrors': Experts warn of addiction crisis as Russian soldiers return from Ukraine, RFE/RL, 18 червня 2023 року, <https://www.rferl.org/a/russia-soldiers-addiction-ukraine-war-alcohol-drugs/32464317.html>.
- 78 Péter Sárosi, *Russian harm reduction NGO fights foreign agent status – Interview with Alexei Lahov*, *Drug Reporter*, 25 лютого 2022 року, <https://drogriporter.hu/en/russian-harm-reduction-ngo-fights-foreign-agent-status-interview-with-alexei-lahov>.
- 79 Niko Vorobyov, *A new breed of drug dealer has turned buying drugs into a treasure hunt*, *Vice*, 27 березня 2020 року, <https://www.vice.com/en/article/g5x3zj/hydra-russia-drug-cartel-dark-web>.
- 80 *Наркокартели, наследники «Гидры» и синтетика: генерал МВД – о ситуации с наркотиками в России*, *Lenta.ru*, 22 серпня 2023 року, <https://lenta.ru/articles/2023/08/22/narcos>.
- 81 Joshua Robinson, *Darknet marketplace shutdown upends Russia's illegal drug market*, *Moscow Times*, 26 липня 2022 року, <https://www.themoscowtimes.com/2022/07/26/darknet-marketplace-shutdown-upends-russias-illegal-drug-market-a78078>.
- 82 Niko Vorobyov i Max Daly, *There's a wild scramble for control of the dark web taking place in Russia*, *Vice*, 27 січня 2023 року, <https://www.vice.com/en/article/wxnmg5/russia-darknet-market-wars>.
- 83 Saniya Sakenova, *Kazakh government outlines measures to combat drug addiction and trafficking*, *Astana Times*, 10 липня 2023 року, <https://astanatimes.com/2023/07/kazakh-government-outlines-measures-to-combat-drug-addiction-and-trafficking>.
- 84 *Russia-Ukraine war: How Putin's oligarchs are supplied with luxury Western goods despite sanctions*, *The i*, 26 травня 2023 року, <https://inews.co.uk/news/russia-ukraine-war-putins-oligarchs-supplied-luxury-western-goods-despite-sanctions-2365727>.
- 85 *Essential medicines keep flowing to Russia, but sanctions could severely effect health*, *British Medical Journal*, 21 березня 2022 року, <https://www.bmj.com/content/376/bmj.o745.full>; *Russian pharmacies short of medication; customers blame sanctions*, RFE/RL, 2 лютого 2023 року, <https://www.rferl.org/a/>

- russia-drug-shortage-pharmacy-sanctions-ukraine-war-antibiotics-nurofen/32252470.html.
- 86 *Russia-Ukraine war: How Putin's oligarchs are supplied with luxury Western goods despite sanctions*, The i, 26 травня 2023 року, <https://inews.co.uk/news/russia-ukraine-war-putins-oligarchs-supplied-luxury-western-goods-despite-sanctions-2365727>
- 87 *How Russia is dodging sanctions*, The Spectator, 10 березня 2023 року, <https://www.spectator.co.uk/article/russias-many-loopholes-for-successfully-avoiding-sanctions>.
- 88 *Armenia: On the new silk road for goods to sanctions-hit Russia*, Financial Times, 18 липня 2023 року, <https://www.ft.com/content/0fc846f7-aac8-4a34-a7dd-3b0615bce983?share-type=nongift>.
- 89 Olexsandr Fylyppov і Tim Lister, *Russians plunder \$5M farm vehicles from Ukraine – to find they've been remotely disabled*, CNN, 1 травня 2022 року, <https://edition.cnn.com/2022/05/01/europe/russia-farm-vehicles-ukraine-disabled-melitopol-intl/index.html>.
- 90 Sebastian Whale, *Police believe Ukraine war has triggered a crime wave ... in rural England*, Politico, 4 червня 2023 року, <https://www.politico.eu/article/farm-machinery-gps-theft-uk-rural-crime-ukraine-russia-war-sanctions>.
- 91 Розмова в Лондоні, серпень 2023 року.
- 92 Cahal Milmo, *Russia-Ukraine war: How Putin's oligarchs are supplied with luxury Western goods despite sanctions*, The i, 26 травня 2023 року, <https://inews.co.uk/news/russia-ukraine-war-putins-oligarchs-supplied-luxury-western-goods-despite-sanctions-2365727>.
- 93 Oliver Moody, *Russia suspected of smuggling EU fridges to strip for weapon parts*, The Times, 7 листопада 2022 року, <https://www.thetimes.co.uk/article/russia-suspected-of-buying-eu-fridges-to-strip-for-weapon-parts-p73sdtngc>.
- 94 Там само.
- 95 James Byrne з соавторами, *Silicon lifeline: Western electronics at the heart of Russia's war machine*, Royal United Services Institute, 8 серпня 2022 року, <https://rusi.org/explore-our-research/publications/special-resources/silicon-lifeline-western-electronics-heart-russias-war-machine>.
- 96 Електронне листування, серпень 2022 року.
- 97 Howard Altman, *Same type of Rotax engines used in Iranian drones targeted in bizarre theft wave*, The Drive, 25 жовтня 2022 року, <https://www.thedrive.com/the-war-zone/bizarre-theft-wave-targets-same-rotax-engines-used-in-iranian-drones>.
- 98 *Roadside cameras stolen in Sweden may end up in Russian drones – media*, The Press United, 21 жовтня 2022 року, <https://thepressunited.com/updates/roadside-cameras-stolen-in-sweden-may-end-up-in-russian-drones-media>.
- 99 Інтерв'ю з представником косовської розвідки, Приштина, жовтень 2022 року; електронне листування з аналітиком розвідки ЄС, січень 2023 року.
- 100 *Ростовская область вошла в рейтинг регионов с высокой экономической преступностью*, Rostov Gazeta, 11 серпня 2022 року, <https://rostovgazeta.ru/news/2022-08-11/rostovskaya-oblast-voshla-v-reyting-regionov-s-vysokoy-ekonomicheskoy-prestupnostyu-1379873>.
- 101 Ollie Ballinger, *Grain trail: Tracking Russia's ghost ships with satellite imagery*, Bellingcat, 11 травня 2023 року, <https://www.bellingcat.com/news/2023/05/11/grain-trail-tracking-russias-ghost-ships-with-satellite-imagery>.
- 102 Alena Katashinskaya, ГБР: Спецслужбы РФ используют наркомафию, чтобы «посадить» украинцев на наркотики, КР.иу, 22 грудня 2022 року, <https://kr.ua/incidents/a661548-dbr-spetsluzhby-rf-ispolzujut-narkomaniju-chtoby-posadit-ukraintsev-na-narkotiki>.
- 103 Patrick Smith, *Mercenary group head known as 'Putin's chef' appears to be recruiting prisoners to fight in Ukraine*, NBC, 16 вересня 2022 року, <https://www.nbcnews.com/news/world/russia-ukraine-war-wagner-putin-chef-prisoners-recruitment-mercenaries-rcna48035>.
- 104 Zhanna Ulyanova, *Мафия гибнет за Путина. География преступного мира России, представленная на фронте*, Poligon, 19 червня 2023 року, <https://www.poligon.media/mafya-gibnet-za-putina>.
- 105 Judith Pallot, *Lies, damn lies and statistics – how many prisoners has Wagner really recruited?*, Riddle, 7 березня 2023 року, <https://ridl.io/lies-damn-lies-and-statistics-how-many-prisoners-has-wagner-really-recruited>.
- 106 *Russia behind bars: Wagner Group's losses 80 percent of 50K inmate-recruits*, Meduza, 23 січня 2023 року, <https://meduza.io/en/news/2023/01/23/russia-behind-bars-wagner-group-s-losses-80-percent-of-50k-inmate-recruits>.
- 107 *Wagner Group leader stops recruiting prisoners to fight in Ukraine*, Financial Times, 9 лютого 2023 року, <https://www.ft.com/content/32631455-50a7-489f-82ed-c2ab-5c9851da>.
- 108 Zhanna Ulyanova, *Мафия гибнет за Путина. География преступного мира России, представленная на фронте*, Poligon, 19 червня 2023 року, <https://www.poligon.media/mafya-gibnet-za-putina>.

- 109 В Україні погіб белгородський авторитет Кальбон, Verstka, 16 травня 2023 року, <https://verstka.media/v-ukraine-pogib-belgorodskiy-avtoritet-kalbon>.
- 110 Mark Galeotti, *Crimintern: How the Kremlin uses Russia's criminal networks in Europe*, ECFR, 2017 рік, https://ecfr.eu/publication/crimintern_how_the_kremlin_uses_russias_criminal_networks_in_europe; Mark Galeotti, 'We have conversations': *The gangster as actor and agent in Russian foreign policy*, *Europe-Asia Studies*, 75, 6 (2023 рік), <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09668136.2022.2154316>.
- 111 'V' for 'Vypel': *FSB's secretive department 'V' behind assassination of Georgian asylum seeker in Germany*, Bellingcat, 17 лютого 2020 року, <https://www.bellingcat.com/news/uk-and-europe/2020/02/17/v-like-vypel-fsbs-secretive-department-v-behind-assassination-of-zelimkhan-khangoshvili>; *How smuggler helped Russia to catch Estonian officer*, Re:Baltica, 13 вересня 2017 року, <https://en.rebaltica.lv/2017/09/how-smuggler-helped-russia-to-catch-estonian-officer>.
- 112 *Russian spies have gone full mafia mode because of Ukraine*, Vice, 27 жовтня 2022 року, <https://www.vice.com/en/article/k7bx4v/russia-trafficers-spies>.
- 113 Justin Sherman, *Untangling the Russian web: Spies, proxies, and spectrums of Russian cyber behavior*, Atlantic Council DFR Issue Brief, вересень 2022 року, <https://nsarchive.gwu.edu/document/29546-37-untangling-russian-web-spies-proxies-and-spectrums-russian-cyber-behavior>.
- 114 Національний Центр боротьби з організованою злочинністю (Чеська республіка), *Výroční zpráva NCOZ 2022 рік*, <https://www.policie.cz/clanek/vyrocní-zpráva-ncoz-2022.aspx>.
- 115 Електронне листування, липень 2023 року.
- 116 Catherine Sbeglia Nin, *Japanese port hit by Russian ransomware attack*, RCR Wireless News, 5 липня 2023 року, <https://www.rcrwireless.com/20230705/security/japanese-port-hit-by-russian-ransomware-attack>; Dan Milmo, *BA, Boots and BBC staff details targeted in Russia-linked cyber-attack*, The Guardian, 5 червня 2023 року, <https://www.theguardian.com/technology/2023/jun/05/ba-boots-and-bbc-staff-details-targeted-in-russian-linked-cyber-attack>.
- 117 Niko Vorobyov i Max Daily, *There's a wild scramble for control of the dark web taking place in Russia*, Vice, 27 січня 2023 року, <https://www.vice.com/en/article/wxnmg5/russia-darknet-market-wars>.
- 118 Mark Galeotti i Anna Arutunyan, *Rebellion as racket: Crime and the Donbas conflict, 2014–2022*, GI-ТОС, липень 2022 року, <https://globalinitiative.net/analysis/donbas-conflict-crime>, p 8.
- 119 Natalia Anisimova, *Екс-министру ДНР Ташкенту дали 3,5 года колонии за мошенничество*, RBC, 10 серпня 2022 року, <https://www.rbc.ru/society/10/08/2022/62f2e-ae49a794703d3bf321a>.
- 120 Інтерв'ю в Лондоні, жовтень 2022 року.
- 121 David Lewis i Tena Prelec, *New dynamics in illicit finance and Russian foreign policy*, SOC ACE Research Paper 17, серпня 2023 року, <https://www.socace-research.org.uk/publications/new-dynamics-russian-iff-rp17>, стор. 7.
- 122 Iori Kaware, *China's UnionPay shuns Russian banks as sanctions force caution*, Nikkei Asia, 29 квітня 2022 року, <https://asia.nikkei.com/Business/Finance/China-s-UnionPay-shuns-Russian-banks-as-sanctions-force-caution>.
- 123 Igor Nadezhdin, *Конфликт на Украине меняет преступный мир страны*, Lenta.ru, 30 квітня 2023 року, <https://lenta.ru/articles/2023/04/30/ucrime>.
- 124 Ben Marlow, *Abu Dhabi is a haven for Russian dirty money – we cannot allow it to buy a British bank*, The Telegraph, 10 лютого 2023 року, <https://www.telegraph.co.uk/business/2023/02/10/british-bank-risks-falling-russian-moneys-favourite-hiding-place>.
- 125 Розмова у Парижі, жовтень 2022 року.
- 126 Steve Goodrich, *From Russia with crypto: Moscow-based exchanges offering to anonymously convert stablecoins for cash in the UK*, Transparency International, 15 березня 2023 року, <https://www.transparency.org.uk/Russia-cryptocurrency-exchange-UK-money-laundering-investigation-USDT>.
- 127 FinCEN identifies virtual currency exchange Bitzlatо as a 'primary money laundering concern' in connection with Russian illicit finance, Financial Crimes Enforcement Network, 18 січня 2023 року, <https://www.fincen.gov/news/news-releases/fincen-identifies-virtual-currency-exchange-bitzlatо-primary-money-laundering>.
- 128 Alice Fox, *BC впервые разрешил считать отмыванием конвертацию биткоинов в рубли*, RAPSИ, 28 червня 2023 року, https://www.rapsinews.ru/judicial_analyst/20230628/309030466.html.
- 129 Vanya Petrova, *Cash is king: Impact of the Ukraine war on illicit financial flows in South Eastern Europe*, липень 2023 року, <https://globalinitiative.net/analysis/ukraine-war-iffs-south-eastern-europe>, стор. 2.

- 130 Anna Pereverzeva, «Лихие 90-е»: Возвращение?, Sovershenno Sekretno, 10 липня 2023 року, <https://www.sovsekretno.ru/articles/obshchestvo/likhie-90-e-vozvrashchenie100723>.
- 131 Ростовская область вошла в рейтинг регионов с высокой экономической преступностью, Rostov Gazeta, 11 серпня 2022 року, <https://rostovgazeta.ru/news/2022-08-11/rostovskaya-oblast-voshla-v-reyting-regionov-s-vysokoy-ekonomicheskoy-prestupnostyu-1379873>.
- 132 Регионы с самой низкой и самой высокой преступностью. Инфографика, Argumenty i Fakty, 4 грудня 2022 року, https://aif.ru/society/safety/regiony_s_samoy_nizkoy_i_samoy_vysokoy_prestupnostyu_infografika.
- 133 Ростовская область вошла в рейтинг регионов с высокой экономической преступностью, Rostov Gazeta, 11 серпня 2022 року, <https://rostovgazeta.ru/news/2022-08-11/rostovskaya-oblast-voshla-v-reyting-regionov-s-vysokoy-ekonomicheskoy-prestupnostyu-1379873>.
- 134 Mark Galeotti i Anna Arutunyan, *Rebellion as racket: Crime and the Donbas conflict, 2014–2022*, GI-TOC, липень 2022 року, <https://globalinitiative.net/analysis/donbas-conflict-crime>, pp 14–15.
- 135 Pjotr Sauer, *Coffins in Buryatia: Ukraine invasion takes toll on Russia's remote regions*, The Guardian, 30 березня 2022 року, <https://www.theguardian.com/world/2022/mar/30/coffins-in-buryatia-ukraine-invasion-takes-toll-on-russias-remote-regions>.
- 136 Dagestan leads in Russia in number of terrorist crimes, Caucasian Knot, 29 листопада 2022 року, <https://eng.kavkaz-uzel.eu/articles/61731>.
- 137 Електронне листування, березень 2023 року.
- 138 Aleksandra Krzysztozek, *Polish food smuggling to Kaliningrad flourishing despite sanctions*, Euractiv, 18 січня 2023 року, <https://www.euractiv.com/section/politics/news/polish-food-smuggling-to-kaliningrad-flourishing-despite-sanctions>.
- 139 Bridget Diakun, *Half of Russian ports lose business in wake of invasion*, Lloyd's List, 18 жовтня 2022 року, <https://lloydslist.maritimeintelligence.informa.com/LL1142627/Half-of-Russian-ports-lose-business-in-wake-of-invasion>.
- 140 Alexander Khrebet, *Escaping forced conscription in Russian-occupied Donetsk*, The Kyiv Independent, 2 серпня 2022 року, <https://kyivindependent.com/exclusive-escaping-forced-conscription-in-russian-occupied-donetsk>.
- 141 Tim Craig i Maria Sacchetti, *Migrants from Russia are smuggled into Key West by boat, officials say*, The Washington Post, 4 квітня 2022 року, <https://www.washingtonpost.com/nation/2022/04/04/russian-migrants-florida-keys>.
- 142 Електронне листування з місцевим журналістом, травень 2023 року; Ekaterina Andreeva, *Стало известно, какой район Астрахани и области самый опасный*, Bloknot Astrakhan, 18 жовтня 2022 року, <https://bloknot-astrakhan.ru/news/stalo-izvestno-kakoy-rayon-astrahani-i-oblasti-sa-1532809>.
- 143 Див. Yulia Vorobyeva, *Crossroads: Kazakhstan's changing illicit drug economy*, GI-TOC, жовтень 2023 року, <https://globalinitiative.net/analysis/kazakhstan-illicit-drug-economy>.
- 144 Електронне листування, грудень 2022 року.
- 145 Зараз тамбовське угруповання здебільшого уникає використання цього (чи будь-якого іншого) терміну відносно себе.
- 146 Див., наприклад, *В Татарстане в колонии и СИЗО пресекли деятельность сторонников АУЕ*, Realnoe Vremya, 2 травня 2023 року, <https://realnoevremya.ru/news/279722-v-tatarstane-v-kolonii-i-sizo-presekli-deyatelnost-storonnikov-aue>; Alexander Kalugin, *В Новосибирске уголовник получил ещё 4,5 года колонии за пропаганду АУЕ*, NDN-info, 6 липня 2023 року, <https://ndn.info/novosti/276619-v-novosibirsk-ugolovnik-poluchil-es-hhуo-45-goda-kolonii-za-propagandu-aue>; *В Россосхи вынесли первый в России приговор АУЕ*, Novosti-Rossosh, 13 липня 2023 року, <https://bloknot-rossosh.ru/v-rossoshi-vynesli-pervyj-v-rossii-prigovor-aue>.
- 147 Sergey Batin, *Свердловская полиция бросила силы на борьбу с опасными ОПГ*, Ura.ru, 25 травня 2023 року, <https://ura.news/news/1052636962>.
- 148 'Почему вы об этом не знаете?': В СКР возмущились неосведомленностью МВД об угрозе движения АУЕ в регионах, News.ru, 22 червня 2017 року, <https://www.newsru.com/russia/22jun2017/aue.html>.
- 149 Dmitry Gromov, *АУЕ. Криминализация молодежи и моральная паника*, Polit.ru, 17 лютого 2023 року, https://m.polit.ru/article/2023/02/17/ps_gromov.
- 150 Maxim Konnov, *Школа жизни по понятиям. Что такое АУЕ*, Mir24, 21 червня 2017 року, <https://mir24.tv/news/16249695/shkola-zhizni-po-ponyatiyam-ch-to-takoe-aue>.
- 151 Mark Galeotti, *Beware the underworld merchant-adventurer*, International Centre for Defence and Security (Estonia), 15 травня 2019 року, <https://icds.ee/en/beware-the-underworld-merchant-adventurer>.
- 152 Anna Pereverzeva, «Лихие 90-е»: Возвращение?, Sovershenno Sekretno, 10 липня 2023 року, <https://www.sovsekretno.ru/articles/obshchestvo/likhie-90-e-vozvrashchenie100723>.

- 153 В Трлбзоне убит вор «в законе» Резо Лорткпанидзе, Prime Crime, 14 сiчня 2023 року, https://www.primecrime.ru/news/2023-01-14_8083.
- 154 Fehim Tastekin, *Why are foreign mobsters, drug gangs attracted to Turkey?*, Al-Monitor, 29 сiчня 2023 року, <https://www.al-monitor.com/originals/2023/01/why-are-foreign-mobsters-drug-gangs-attracted-turkey>.
- 155 Andreas Ernst, *200,000 Russians have emigrated to Serbia. They are welcome, although often for the wrong reasons; a look at their lives*, Neue Zürcher Zeitung, 21 квітня 2023 року, <https://www.nzz.ch/english/serbs-welcome-russian-refugees-for-the-wrong-reasons-ld.1734439>.
- 156 Розмова в Лондонi, червень 2023 року.
- 157 *Russian mafia-style 'gangs' causing concerns for Phuket businesses*, Phuket Go, 20 лютого 2023 року, <https://phuket-go.com/phuket-news/phuket-news/russian-mafia-style-gangs-causing-concerns-for-phuket-businesses>.
- 158 Erdni Kagaltynov, *Казахстан и Россия пресекали деятельность ОПГ в Байконуре*, Kommersant, 4 сiчня 2023 року, <https://www.kommersant.ru/doc/5757987>.
- 159 Телефонна розмова, березень 2023 року.
- 160 *More Russian men look to avoid military service*, Reuters, 8 липня 2022 року, <https://www.reuters.com/world/europe/more-russian-men-look-avoid-military-service-some-lawyers-rights-groups-say-2022-07-08>.
- 161 Charles Maynes, *Putin signs a tough new military draft law, banning conscripts from fleeing Russia*, NPR, 14 квітня 2022 року, <https://www.npr.org/2023/04/13/1169464889/russia-military-draft-ukraine-war>.
- 162 Mark Galeotti, *How Ukrainian military spies are beating their Russian rivals*, The Times, 27 травня 2023 року, <https://www.thetimes.co.uk/article/how-ukrainian-military-spies-are-beating-their-russian-rivals-q7n2kqch2>.
- 163 Greg Miller та Isabelle Khurshudyan, *Ukrainian spies with deep ties to CIA wage shadow war against Russia*, The Washington Post, 23 жовтня 2023 року, <https://www.washingtonpost.com/world/2023/10/23/ukraine-cia-shadow-war-russia>.
- 164 Олуа Romashova, *Поджог по телефону. Откуда берутся новости о пенсионерах, атакующих военкоматы с коктейлями Молотова*, Mediazona, 27 квітня 2023 року, <https://zona.media/article/2023/04/27/burn>.
- 165 Путин поздравил сотрудников МВД с профессиональным праздником, TASS, 9 листопада 2022 року, <https://tass.ru/obschestvo/16285867>.
- 166 Александр Безменов і Владислав Куликов, *Дерзкое нападение на наркополицию в Кабардино-Балкарии*, Rossiiskaya Gazeta, 15 грудня 2004 року, <https://rg.ru/2004/12/15/kabardino-balkaria.html>.
- 167 Abdullah Suleymanov, *Операция «Оружие-выкуп»*, Dagestankaya Pravda, 19 жовтня 2022 року, <https://dagpravda.ru/pravoporyadok/operaciya-oruzhie-vyкуп>.
- 168 Musa Ibragimbekov, *Провокации в Дагестане стряпают продавшиеся Киеву дагестанские ваххабиты*, EurAsia Daily, 27 вересня 2022 року, <https://eadaily.com/ru/news/2022/09/27/provokacii-v-dagestane-strypayut-prodavshiesya-kievu-dagestanskie-vahhabity>.
- 169 Sergey Mashkin, *«Черная армия» разводила животных и студентов*, Kommersant, 19 вересня 2022 року, <https://www.kommersant.ru/doc/5570664>. На момент написання цього звіту Даживаа чекає на судові засідання і заперечує всі звинувачення.
- 170 Sergey Vilkov, *Частная гвардия или выдумка блогеров: что такое «Чёрная армия» Тувы*, News.ru, 29 червня 2022 року, <https://news.ru/society/chastnaya-gvardiya-ili-vy-dumka-bloggerov-что-такое-chyornaya-armiya-туву>.
- 171 Maxim Martemyanov, *'Отморозки' 90-х остаток жизни проведут в тюрьме*, Izvestiya, 11 вересня 2007 року, <https://iz.ru/news/328562>.
- 172 *Оглашен приговор членам «Ореховской» ОПГ*, Izvestiya, 29 травня 2023 року, <https://iz.ru/1520145/2023-05-29/oglashen-prigovor-chlenam-orekhovskoi-opg>.
- 173 Ivan Petrov, *Кровавое наследие: Завершился процесс над бандой Пичугина*, Izvestiya, 23 червня 2023 року, <https://iz.ru/1529907/ivan-petrov/krovavoe-nasledie-zavershil-sia-protcess-nad-bandoi-pichugina>.
- 174 *Новое дело возбудили против осужденного лидера 'банды Пичугина'*, Interfax, 20 червня 2023 року, <https://www.interfax-russia.ru/northwest/news/novoe-delo-vozbudili-protiv-osuzhdennogo-lidera-bandy-pichugina>.
- 175 Daria Shuchalina, *Осужденному на пожизненное добавят статусности*, Kommersant, 20 червня 2023 року, <https://www.kommersant.ru/doc/6055120>.
- 176 Онлайн інтерв'ю, червень 2023 року.
- 177 Igor Nadezhdin, *Конфликт на Украине меняет преступный мир страны*, Lenta.ru, 30 квітня 2023 року, <https://lenta.ru/articles/2023/04/30/ucrime>.
- 178 Alexander Kupatadze, *The conflict in Ukraine and its impact on organized crime and security: A snapshot of key trends*, UN Interregional Crime and Justice Research Institute, листопад 2022 року, <https://unicri.it/Publication//Conflict%20-Ukraine-impact-on-organized-crime-and-security>.

- 179 Див. Mark Galeotti, *Afghanistan: The Soviet Union's Last War*, London: Frank Cass, 1995 рік, глави 3–6.
- 180 Eugenia Malyarenko, *Вернувшиеся с войны*, Kommersant, 23 березня 2015 року, <https://www.kommersant.ru/doc/2691719>.
- 181 Mark Galeotti, *Gangster's paradise: How organised crime took over Russia*, The Guardian, 23 березня 2018 року, <https://www.theguardian.com/news/2018/mar/23/how-organised-crime-took-over-russia-vory-super-mafia>.
- 182 Eugenia Malyarenko, *Вернувшиеся с войны*, Kommersant, 23 березня 2015 року, <https://www.kommersant.ru/doc/2691719>.
- 183 Див., наприклад, *Убит лидер свердловских 'афганцев'*, Kommersant, 21 серпня 1998 року, <https://www.kommersant.ru/doc/203792>; 'Афганцы — бандиты, это же всем известно', Kommersant, 22 червня 2001 року, <https://www.kommersant.ru/doc/271561>.
- 184 Andrei Krasno, *'Muting the horrors': Experts warn of addiction crisis as Russian soldiers return from Ukraine*, RFE/RL, 18 червня 2023 року, <https://www.rferl.org/a/russia-soldiers-addiction-ukraine-war-alcohol-drugs/32464317.html>.
- 185 Pjotr Sauer, *Murder, 'alcohol and prostitutes': Wagner convicts pardoned by Putin return to terrorise home towns*, The Guardian, 22 квітня 2023 року, <https://www.theguardian.com/world/2023/apr/22/alcohol-and-prostitutes-wagner-convicts-pardoned-by-putin-return-to-terrorise-home-towns>.
- 186 Mariya Omelicheva i Lawrence Markowitz, *The hidden role of organized crime in Kazakhstan's unrest*, Political Violence at a Glance, 14 січня 2022 року, <https://politicalviolenceataglance.org/2022/01/14/the-hidden-role-of-organized-crime-in-kazakhstans-unrest>.
- 187 *Influx of Russian fraudsters gives Turkish cyber crime hub new lease of life*, Financial Times, 10 вересня 2023 року, <https://www.ft.com/content/d5ba3c90-c2f2-4d4e-9cf0-b929930ad8f7>.
- 188 *Israel: A promised land for organized crime?*, розсекречена телеграма з посольства США в Тель-Авіві, 15 травня 2009 року, на WikiLeaks, https://wikileaks.org/plusd/cables/09TELAVIV1098_a.html.
- 189 David Klein, *Israeli mob boss, the latest victim in a war between Tel Aviv gangs*, Organized Crime and Corruption Reporting Project, 7 жовтня 2022 року, <https://www.occrp.org/en/daily/16857-israeli-mob-boss-the-latest-victim-in-a-war-between-tel-aviv-gangs>; Liran Levi, *Gang war in central Israel started on TikTok, police say*, Ynetnews, 15 червня 2023 року, <https://www.ynetnews.com/article/sjrkgyw2>.
- 190 Інтерв'ю в Лондоні, лютий 2023 року.
- 191 Див., наприклад, Julian Rademeyer, *Diplomats and deceit: North Korea's criminal activities in Africa*, GI-TOC, вересень 2017 року, <https://globalinitiative.net/analysis/diplomats-and-deceit-north-koreas-criminal-activities-in-africa>.
- 192 Mitchell Prothero, *Russian spies have gone full mafia mode because of Ukraine*, Vice, 27 жовтень 2022 року, <https://www.vice.com/en/article/k7bx4v/russia-traffickers-spies>.
- 193 Joshua Melvin, *War disrupts Ukrainian-Russian mafia bond*, The Moscow Times, 2 червня 2023 року, <https://www.themoscowtimes.com/2023/06/02/war-disrupts-ukrainian-russian-mafia-bond-a81371>.
- 194 Про це розповів автору один з членів банди під час інтерв'ю в Москві 2003 року.

GLOBAL INITIATIVE

AGAINST TRANSNATIONAL
ORGANIZED CRIME

ПРО ГЛОБАЛЬНУ ІНІЦІАТИВУ

Глобальна ініціатива проти транснаціональної організованої злочинності - це міжнародна мережа, яка налічує понад 600 експертів в усьому світі. Глобальна ініціатива забезпечує платформу для просування широкої дискусії та інноваційних підходів як складових частин комплексної глобальної стратегії боротьби з організованою злочинністю.

www.globalinitiative.net